

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА**

Збірник наукових праць

Збірник засновано у 2015 році

Випуск 5, 2021
Том 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Збірник наукових праць
Випуск 5, том 3, 2021
Виходить 6 разів на рік

Збірник заснований у вересні 2015 року.
Засновник: Науково-дослідний інститут публічного права.
Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ № 21525-11425 Р від 08.09.2015.
Ухвалено до друку та поширення через мережу Internet
вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 7 від 08.06.2021 р.).

Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права» включено до переліку наукових фахових видань (Категорія «Б»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Галуцько В.В. – доктор юридичних наук, професор (головний редактор); **Дрозд О.Ю.** – доктор юридичних наук, доцент (науковий редактор); **Журавльов Д.В.** – доктор юридичних наук, професор; **Козін С.М.** – кандидат юридичних наук; **Короед С.О.** – доктор юридичних наук, доцент; **Курило В.І.** – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії аграрних наук, заслужений юрист України; **Мануїлова К.В.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Севрук В.Г.** – кандидат юридичних наук; **Влад Вернигора** – LL.M., BA (Hons), MA, DSocSc (Таллін, Естонія); **Боровик А.В.** – кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію автора.
За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

№ 34 Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць.
Випуск 5. Т. 3. – К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. – 62 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії публічного адміністрування, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального і кримінально-процесуального права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами публічного та приватного права.

Адреса редакції:
Науково-дослідний інститут публічного права
03118, м. Київ, вул. Козацька, 116, к. 206, тел. (044) 228-10-31
www.nvppp.in.ua

ISSN 2618-1258 (Print)
ISSN 2618-1266 (Online)

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2021

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

УДК 342.9
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.3.1>

АГАНІН Б. Ю.

**БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ: АНАЛІЗ ЕТИМОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ
ЯК ОБ'ЄКТНОЇ СКЛАДОВОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

**ROAD SAFETY: ANALYSIS OF ETYMOLOGICAL CONTENT AS AN OBJECTIVE
COMPONENT OF ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE**

Констатовано, що статистичні дані чітко демонструють, що в Україні встановленні правила безпечної поведінки у транспортних процесах є недостатньо дієвими, контроль та моніторинг їхнього виконання шляхом здійснення охоронної діяльності є недостатнім, а забезпечення безпеки дорожнього руху як елемента публічної безпеки і порядку є вкрай актуальним завданням для органів публічної влади. Визначено, що якісно сформована система управління безпекою руху є запорукою попередження ДТП, а постійний моніторинг ризиків у транспортних процесах забезпечує можливість виявлення закономірностей, прогнозу їхнього впливу та наслідків. Тому беззаперечно безпека дорожнього руху є об'єктом різномірних адміністративно-правових відносин. Виявлено, в законодавстві України терміни «безпека дорожнього руху», «дорожній рух» використовуються, містяться їхні легальні визначення, однак: 1) їхнє розуміння адаптовано під потреби конкретного нормативно-правового акту; 2) нормативно-правові акти, що містять відповідні визначення вже втратили чинність або є застарілими чи результатом спільної діяльності представників міжнародної спільноти. Запропоновано наступні стратегічні документи щодо безпеки дорожнього руху в Україні розробляти з орієнтуванням на забезпечення безпеки дорожнього руху (нині чинна Стратегія орієнтована на підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні), а всі супутні нормативно-правові акти стратегічного значення (наприклад, План реалізації такої стратегії на поточний рік та Державні програми) мають апелювати однаковим термінологічним апаратом. З огляду на наявність наукової дискусії щодо визначення базових термінів, які складають зміст розуміння словосполучення «безпека дорожнього руху», уточнено авторське бачення її розуміння зокрема як стан урегульованих суспільних відносин при якому мінімізовані з боку публічних суб'єктів ризики для учасників руху, що здійснено шляхом проведення комплексу державних, регіональних та місцевих управлінських, забезпечувальних, охоронних та захисних заходів з метою недопущення заподіяння фізичної та моральної шкоди людині, пошкодження або знищення об'єктів рослинного та тваринного світу, а також завдання збитків матеріальним цінностям та благам конкретної особи, суспільства та держави в цілому.

Ключові слова: адміністративна діяльність, безпека, безпека дорожнього руху, дорожній рух, дорожньо-транспортна пригода, забезпечення внутрішньої безпеки, Національна поліція, публічна безпека.

It has been established that statistical data clearly demonstrate that in Ukraine the establishment of rules for safe behavior in transport processes are insufficiently effective, control and monitoring of their implementation through the implementation of security activities is insufficient, and ensuring road traffic safety as an element of public safety and order is an extremely urgent task for state authorities. It was determined that a well-formed traffic safety management system is the key to prevention of road accidents, and constant monitoring of risks in transport processes provides the opportunity to identify patterns, predict their impact and consequences. Therefore, road safety is undoubtedly the object of various administrative and legal relations. It was found that the terms "road safety" and "traffic" are used in the legislation of Ukraine, their legal definitions are included, but: 1) their understanding is adapted to needs of a specific regulatory legal act; 2) such acts already lost their validity or outdated or it is a result of joint activities representatives of international community. It is suggested that the following strategic documents regarding road safety in Ukraine must be developed with a focus on ensuring road safety (the current Strategy is aimed at increasing the level of road safety in Ukraine), and all accompanying regulatory and legal acts of strategic importance (for example, the Plan for the implementation of such a strategy on the current year and State programs) should use the same terminological apparatus. In view of the existence of a scientific discussion on the definition of the basic terms that make up the meaning of the understanding of the phrase "road safety", the author's vision of its understanding, in particular, as a state of regulated social relations in which the risks for road users are minimized by public entities, has been clarified, which was carried out by carrying out a complex of state, regional and local management, security, security and protective measures with the aim of preventing physical and moral harm to a person, as well as material values and benefits of a specific person, society and the state as a whole.

Key words: *administrative activity, security, road traffic safety, road traffic, traffic accident, ensuring internal security, National Police, public safety.*

Постановка проблеми. Ризик виникнення несприятливих подій є головним критерієм реалізації безпеки [1, с. 5]. У дорожньому русі «несприятливою подією» є дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП) або наявність постраждалих в ДТП, виникнення яких пов'язане з великою кількістю чинників ризику [2, с. 85].

Так, в Україні за 2019 рік працівники поліції склали 3 мільйони протоколів щодо порушення правил дорожнього руху. У цей період часу сталося близько 160 тисяч ДТП. В аваріях загинули 3 454 людини, з яких 164 – діти. У ДТП також були травмовані 32 тисячі осіб. Лише тільки у Києві в 2019 році в результаті ДТП загинули 137 осіб [3]. Для порівняння, за 2018 рік у країні трапилося понад 150 тисяч ДТП, загинуло 3350 осіб. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2018 році показник смертності в Україні у ДТП становить 13,7 смертей на 100 тисяч осіб. Тут країна посідає 104 місце. Перше у Ліберії – 35,9. При цьому інші країни мають набагато кращі показники: Польща – 125 місце, Молдова – 126, Угорщина – 138, Білорусь – 132, Румунія – 121, Словаччина – 148. Значно гірші вони хіба що у Росії, котра перебуває на 72 місці при смертності 18 осіб на 100 тисяч населення. За 2018 рік Україна втратила більше людей в ДТП, ніж будь-яка інша країна Європейського Союзу. У Франції за рік у дорожніх пригодях загинуло 3248 осіб, при тому, що населення країни більше на 25 мільйонів осіб. У Німеччині при населенні у 81 мільйон громадян смертність склала 3265 осіб. Набагато краща статистика у Великобританії, 66-мільйонна країна за рік втратила 1825 осіб. Польща за практично ідентичного з Україною населення у 2018 році мала 2862 смертельних випадки на дорогах країни [3].

Окремо зазначимо, що у 2020 році на українських дорогах трапилось понад 168 тисяч ДТП, із яких близько 26 тисяч – з постраждалими. За цей же період загалом загинула 3541 людина, зокрема 168 дітей, 1198 пішоходів та 235 велосипедистів [4]. А за 10 місяців 2021 року в Україні сталося 154 480 ДТП. Це на 14% більше, ніж за аналогічний період попереднього року. Натомість випадки аварій із постраждалими зменшилися на 6%, а із загиблими – на 9% [5].

Таким чином, статистичні дані чітко демонструють, що в Україні встановлені правила безпечної поведінки у транспортних процесах є недостатньо дієвими, контроль та моніторинг їхнього виконання шляхом здійснення охоронної діяльності є недостатнім, а забезпечення безпеки дорожнього руху як елемента публічної безпеки і порядку є вкрай актуальним завданням для органів публічної влади.

Окрім цього, на необхідність прийняття невідкладних заходів з управління ризиками у сфері дорожнього руху наголошували і наголошують фахівці Організації Об'єднаних Націй наводячи наступні невтішні статистичні дані. Щороку майже 1,3 мільйона людей гине внаслідок ДТП, понад 3000 смертей щодня. За прогнозами, якщо не вжити негайних та ефективних заходів смертність унаслідок ДТП стане основною причиною смерті у світі до 2030 року [6].

Відповідно, якісно сформована система управління безпекою руху є запорукою попередження ДТП, а постійний моніторинг ризиків у транспортних процесах забезпечує можливість виявлення закономірностей, прогнозу їхнього впливу та наслідків. Тому беззаперечно безпека дорожнього руху є об'єктом різнорідних адміністративно-правових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика піднятого питання розкривається як у межах навчальної літератури, так і комплексних наукових праць вітчизняних вчених. Зокрема вагому наукову цінність мають сформульовані думки таких науковців як: Л. Абрамова, О. Бурлака, О. Герасимюк, В. Доненко, В. Заплатинський, О. Калюк, С. Константинов, В. Куліков, М. Лазаренко, Г. Птиця, І. Ткаченко, Т. Швець та інших. Втім, об'єктно-предметна складова цього дослідження відрізняється від раніше представлених наукових здобутків зазначених вчених. А також виявлені вище актуальні завдання до розв'язання органами публічної влади у цій сфері сукупно обґрунтовують його своєчасність та необхідність здійснення.

Метою статті є розкриття етимологічного змісту категорії «безпека дорожнього руху» як об'єктної складової адміністративної діяльності Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Загалом забезпечення безпеки дорожнього руху як один із напрямів діяльності Національної поліції, є досить складним об'єктом не лише адміністративного права, але й наукових досліджень. Передусім, це пов'язано із його неоднозначним трактуванням у вітчизняних і зарубіжних джерелах, а також відсутністю однастайності наукових поглядів на трактування таких вихідних для нього термінів, як «дорожній рух», «безпека дорожнього руху», «забезпечення безпеки дорожнього руху», «система безпеки дорожнього руху», «організація забезпечення безпеки дорожнього руху», «засоби забезпечення дорожнього руху» тощо [7; 8, с. 15]. Тому необхідно здійснити послідовний аналіз базових понять, що складають зміст розуміння категорії «безпека дорожнього руху».

Так, вперше на міжнародному рівні термін «дорожній рух» з'явився в Конвенції ООН «Про дорожній рух» 1968 року [9]. Необхідно зазначити, що «дорожній рух» в назві був включений, а його визначення у тексті Конвенції не надавалось.

В законодавстві України термін «дорожній рух» зустрічається в декількох нормативно-правових актах, зокрема в: Законі України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 р. № 3353-ХІІ, Правилах дорожнього руху, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306, Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затверджених наказом МВС України від 07.11.2015 р. № 1395, Положенні про Департамент патрульної поліції, затверджене наказом Національної поліції України від 06.11.2015 р. № 73 та ін. Однак роз'яснень щодо розуміння цієї категорії в зазначених актах не має. Аналіз чинного та ретроспективного національного законодавства дав наступні результати: на сайті Верховної Ради України в розділі «термінологія законодавства» на запит «дорожній рух» [10] ми отримали один нормативно-правовий акт, який втратив свою чинність. Це Наказ МВС України від 13.11.2006 р. № 1111, який затвердив «Інструкцію з діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС України» і в якій визначалось, що «дорожній рух – сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі переміщення людей і вантажів за допомогою транспортних засобів або без таких у межах дороги» [11].

В інший спосіб пошуку законодавчих дефініцій нам вдалось виявити, що Типове положення про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті (на всіх рівнях – міністерство – підприємство), затверджене наказом Мінтранс України від 12.11.2003 р. № 877 визначає термін «дорожній рух» як процес руху на дорогах транспортних засобів та учасників дорожнього руху [12]. Водночас Національний стандарт України «Система управління безпекою дорожнього руху: Вимоги та настанова щодо застосування (ISO 39001:2012, IDT) ДСТУ ISO 39001:2015» містить положення, що дорожній рух (road traffic) – це моторизоване та немоторизоване використання дороги [13]. Якщо узагальнити, «дорожній рух» – це процес використання дороги за допомогою транспортних засобів або без таких.

Кращий результат надав запит щодо терміну «безпека», адже було отримано чотирнадцять нормативно-правових актів в яких давалось легальне визначення зазначеної категорії [14].

Основними характеристиками «безпеки» є: 1) відсутність неприпустимого ризику пов'язаного із заподіянням шкоди (Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті: Наказ Мінтранс України від 19.08.2003 р. № 650; Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України: Наказ Мінтрансзв'язку України від 14.09.2004 р. № 818; 2) комплекс заходів, а також людські і матеріальні ресурси, які призначені для захисту (Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів Укравіатранс: Наказ МВС України від 11.06.1996 р. № 168/397); 3) стан (Про затвердження Правил сертифікації суб'єктів, що надають послуги з аеронавігаційного обслуговування: Наказ Мінтрансзв'язку України від 22.01.2007 р. № 42).

У Типовому положенні про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті (на всіх рівнях – міністерство – підприємство), затверженому наказом Мінтранс України від 12.11.2003 р. № 877 визначено, що термін «безпека» означає відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу [12]. При цьому, слід враховувати, що у цьому разі ризиком є поява обставин, що обумовлюють виникнення надзвичайних (транспортних) подій [12]. Фактично мова йде про відхил від очікуваного та результат невизначеності, спричинення аварій (подія) та смертей і важких травм (наслідки) [13].

Що стосується терміну «безпека дорожнього руху», то електронний сервіс, як і у випадку аналізу терміну «дорожнього руху» надав лише один нормативно-правовий акт [15] в якому трактується зазначений термін і який втратив свою чинність. Так, в «Інструкції з діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС України», яка затверджена Наказом МВС України від 13.11.2006 р. № 1111, визначається, що «безпека дорожнього руху – стан процесу дорожнього руху, що визначає ступінь захищеності учасників дорожнього руху від ДТП та їх наслідків», а «забезпечення безпеки дорожнього руху – діяльність, спрямована на попередження причин та умов виникнення ДТП, зниження тяжкості їх наслідків [10].

У Типовому положенні про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті (на всіх рівнях – міністерство – підприємство), затверженому наказом Мінтранс України від 12.11.2003 р. № 877 визначено, що безпека дорожнього руху – характеристика дорожнього руху, що визначається аварійністю [12]. Водночас Національний стандарт України «Система управління безпекою дорожнього руху: Вимоги та настанова щодо застосування (ISO 39001:2012, IDT) ДСТУ ISO 39001:2015» містить положення, що безпека дорожнього руху (road traffic safety) – це умови та чинники, внаслідок яких виникають дорожньо-транспортні аварії та дорожньо-транспортні пригоди і які можуть (або мають можливість) спричинити смерть або важкі тілесні ушкодження для учасників дорожнього руху [13].

Окремо уточнимо, що у розумінні цього стандарту дорожньо-транспортна аварія (road traffic crash) – це зіткнення або інша подія на дорозі, яка призвела до смерті, будь-якого тілесного ушкодження або матеріальних збитків, а дорожньо-транспортна пригода (road traffic incident) є подією, що сталася внаслідок пошкодження складової частини дорожньо-транспортної системи (дороги, колісних транспортних засобів, системи швидкої медичної допомоги, учасників дорожнього руху) або її зовнішніх супутніх чинників. До таких пригод належать у тому числі дорожньо-транспортні аварії та інші менш значимі події. В нормативно-правових актах України, зокрема у Правилах дорожнього руху, термін «дорожньо-транспортна пригода визначено як «подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули або поранені люди чи завдані матеріальні збитки» [13].

Отже, в законодавстві України терміни «безпека дорожнього руху», «дорожній рух» використовуються, містяться їхні легальні визначення, однак: 1) їхнє розуміння адаптовано під потреби конкретного нормативно-правового акту; 2) нормативно-правові акти, що містять відповідні визначення вже втратили чинність або є застарілими чи результатом спільної діяльності представників міжнародної спільноти. Відповідно, чинне законодавство в частині визначення понятійного апарату у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні є недосконалим. Це неприпустимо, адже сучасна негативна ситуація щодо забезпечення безпеки дорожнього руху становить загрозу для публічної безпеки і порядку. Тому наступний стратегічний документ щодо безпеки дорожнього руху в Україні має розроблятися з орієнтуванням на забезпечення безпеки дорожнього руху (нині чинна Стратегія орієнтована на підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні) та всі супутні нормативно-правові акти стратегічного значення (наприклад, План реалізації такої стратегії на поточний рік та Державні програми) мають апелювати однаковим термінологічним апаратом.

Після аналізу законодавчих положень, на нашу думку, доцільно звернутись й до положень наукової доктрини. Можемо констатувати, що термін «безпека» трактується як певний динамічний стан, що виникає в процесі діяльності об'єкту безпеки і взаємодії його з навколишнім середовищем. Вона не є певною характеристикою об'єкту, як наприклад колір, вага, і т.д. Вона не існує сама по собі, вона завжди відноситься до чогось. Безпека будь чого (предмет, машина, людина, суспільство і т. д.), розглядається тільки з позиції людських інтересів або людського розуміння позитивних або негативних процесів. Саме людська думка, на певному етапі, служить критерієм і визначає критерій небезпеки і безпеки. Таким чином, безпека є феноменом, а не певною якістю або характеристикою. Вона може бути вимірною і розрахованою щодо поставлених людиною критеріїв та може бути повною, відносною, частковою і т.п. Будь-який об'єкт теоретично може бути в повній безпеці навіть за відсутності захисту, при цьому повинні бути відсутні всі небезпеки (внутрішні і зовнішні). Підвищення рівня захисту підвищує рівень безпеки у зв'язку з тим, що знижується рівень ризику або певні небезпеки для захищеного об'єкту більш такими не є. Саме тому її слід розглядати, як динамічну категорію, адже небезпека і безпека виникають в процесі взаємодії об'єкта з навколишнім середовищем або є результатом внутрішньої діяльності об'єкта. В рамках статичної системи без включення часового компонента питання безпеки та небезпеки не має сенсу [16, с. 94-95].

За думкою Т. Швеця, якщо термін «безпека» співвіднести з соціальним змістом «дорожнього руху, то в результаті отримаємо визначення: безпека дорожнього руху – це стан, коли учасникам дорожнього руху ніщо не загрожує. Адже безпеку дорожнього руху, як поняття, неможливо вирвати з контексту суспільних відносин в цілому. Насамперед, це серйозна наука, якою займаються фахівці у всьому світі. Тут багато складових, починаючи з діючого законодавства, дорожньої інфраструктури, організації перевезень, підготовки водіїв, в тому числі надання необхідної медичної допомоги потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних пригод і завершуючи суто ідеологічними аспектами, пов'язаними з потребою вчити громадян поважати закон [17, с. 272].

Дещо інше трактування цього терміну надає О. Герасимюк, вказуючи, що це комплекс та система правил, заходів і засобів, що забезпечують умови безпечного дорожнього руху, які спрямовані на захист і збереження життя і здоров'я активним та пасивним учасникам дорожнього руху, а також, захист і збереження довкілля та майна [18]. А за твердженнями В. Доненка [19], безпеку дорожнього руху у вузькому розумінні слід трактувати як специфічну складову громадського порядку та громадської безпеки, а в широкому – як частину національної безпеки. Безпека дорожнього руху визначена як складова національної безпеки, правотворча і правозастосовна діяльність уповноважених державних органів щодо захисту конституційно закріплених життєво важливих інтересів, насамперед, життя, прав і свобод, а також інтересу щодо реалізації потреб у переміщенні учасників дорожнього руху – громадян, осіб без громадянства та іноземців – пішоходів та водіїв [20].

Отже, під безпекою дорожнього руху ми розуміємо стан урегульованих суспільних відносин при якому мінімізовані з боку публічних суб'єктів ризики для учасників руху, що здійснено шляхом проведення комплексу державних, регіональних та місцевих управлінських, забезпечувальних, охоронних та захисних заходів з метою недопущення заподіяння фізичної та моральної шкоди людині, пошкодження або знищення об'єктів рослинного та тваринного світу, а також завдання збитків матеріальним цінностям та благам конкретної особи, суспільства та держави в цілому.

Висновки. Встановлення правил безпечної поведінки, контроль та моніторинг їхнього виконання шляхом здійснення охоронної діяльності є необхідними умовами для становлення безпекового середовища у транспортних процесах на рівні допустимого. Мінімізація ризиків, загроз та викликів для соціально-економічних цінностей людини, суспільства та держави в цілому у сфері дорожнього руху є також невід'ємною складовою цього процесу. Тому беззаперечно безпека дорожнього руху є об'єктом адміністративної діяльності Національної поліції навіть пропри те, що як правова категорія вона має недосконале законодавче визначення.

Література

1. Каченко І. О. Ризики у транспортних процесах : навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 114 с.
2. Птиця Г. Г., Абрамова Л. С. Прогнозування ризиків ДТП на автомобільних дорогах. *Вісник ВПІ*. 2021. Вип. 3. С. 84–92.
3. Статистика ДТП в Україні: куди рухаємося – до Європи чи до Ліберії? ТОВ «УСІ», 2020. URL: <https://ukrsi.com.ua/news/item/?id=97>

4. У 2020 році кількість ДТП зроста майже на 8 тисяч. *Українська правда*, 2021. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2021/01/13/7279729/>
5. За 10 місяців кількість ДТП в Україні збільшилася на 14%. *Опендатабот*, 2021. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/dtp-2021>
6. Road Safety Strategy. For the United Nations. System and its Personnel. A Partnership for Safer Journeys. United Nations, 2020. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2020/09/road_safety_strategy_booklet.pdf
7. Лазаренка М. В. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 235 с.
8. Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту; за ред. Кулікова В.А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с.
9. Конвенція про дорожній рух: Міжнародний документ від 08.11.1968. Офіційний сайт Верховної Ради України, 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text
10. Дорожній рух. Термінологія законодавства. *Офіційний сайт Верховної Ради України*, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/7754>
11. Інструкція з діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС України: Наказ МВС України від 13.11.2006 № 1111. Офіційний сайт Верховної Ради України, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-06/ed20090717/find?text=%C4%EE%F0%EE%E6%ED%B3%E9+%F0%F3%F5#Text>
12. Про затвердження Типового положення про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті (на всіх рівнях – міністерство – підприємство): Наказ Мінтранс України від 12.11.2003 № 877. *Офіційний сайт Верховної Ради України*, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0877361-03#Text>
13. Система управління безпекою дорожнього руху. Вимоги та настанова щодо застосування (ISO 39001:2012, IDT): Національний стандарт України ДСТУ ISO 39001:2015. Закон, ТОВ «Ай Ті Систем Юкрейн», 2021. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/39001-2015_0.pdf
14. Безпека. Термінологія законодавства. Офіційний сайт Верховної Ради України, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1742>
15. Безпека дорожнього руху. Термінологія законодавства. *Офіційний сайт Верховної Ради України*, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1753>
16. Заплатинський В. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2012. Вип. 5. С. 90–97.
17. Швець Т.М. Організація дієвої та ефективної системи управління безпеки дорожнього руху та безпеки перевезень і належної її функціонування – це чиясь врятоване життя!!! *Пам'ятаймо, бо це важливо для кожного з нас. Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 17 листопада 2017 року). Кривий Ріг, 2017. С 271–276.
18. Герасимюк О. В., Бурлака О.В. Аспекти забезпечення безпеки дорожнього руху. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України серія: військові та технічні науки*. 2013.
19. Доненко В. В. «Громадський порядок», «громадська безпека», «безпека дорожнього руху» як складові безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету в внутрішніх справах*. 2011. № 4. С. 29–37.
20. Про Національну гвардію Міністерства внутрішніх справ України: Проект Закону України. К., 2006.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПАРКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

FEATURES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATION OF VEHICLE PARKING RULES

Актуальність статті полягає в тому, що проблема порушення правил паркування стосується не лише водіїв транспортних засобів, а й пішоходів, велосипедистів, пасажирів громадського транспорту та інших суб'єктів дорожніх відносин. Рівень завантаженості автошляхів України інтенсивно зростає, це відповідно породжує збільшення кількості порушень. Правове регулювання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є важливим інструментом регулювання й охорони правильної організації дорожнього руху та обов'язкового додержання вимог безпеки. Вплив загальнообов'язкових правил у сфері дорожніх відносин створює належний правовий режим на автотранспорті, що відповідає інтересам держави. Метою статті є дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів. Актуалізовано місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу. Розглянуто генезис запровадження адміністративно-деліктної охорони правил паркування транспортних засобів. Охарактеризовано повноваження суб'єктів адміністративної юрисдикції у сфері порушень правил паркування транспортних засобів. Виокремлено особливості адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів, як одного з напрямів запобігання правопорушенням в галузі благоустрою населених пунктів. Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів є індивідуальні суб'єкти. В залежності від виду вчиненого правопорушення вони диференціюються на загальних суб'єктів – фізичних осіб та спеціальних суб'єктів – посадових осіб суб'єктів господарювання, які утримують майданчики для платного паркування транспортних засобів. Зроблено висновок, що адміністративна відповідальність за порушення правил паркування транспортних засобів виражається у застосуванні спеціально уповноваженими суб'єктами адміністративної юрисдикції заходів адміністративного впливу (примусу) до особи, яка вчинила адміністративне порушення правил паркування транспортних засобів з метою захисту суспільних відносин у сфері благоустрою населених пунктів, на основі і в порядку встановленому чинним законодавством.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративний проступок, правила паркування, благоустрій, транспортні засоби.

The relevance of the article lies in the fact that the problem of violation of parking rules concerns not only drivers of vehicles, but also pedestrians, cyclists, passengers of public transport and other subjects of road relations. The level of congestion on Ukraine's highways is growing intensively, which, accordingly, causes an increase in the number of violations. Legal regulation in the field of road safety is an important tool for regulation and protection of the correct organization of road traffic and mandatory compliance with safety requirements. The impact of mandatory rules in the field of road relations creates an appropriate legal regime for motor vehicles, which corresponds to the interests of the state. The purpose of the article is to study the peculiarities of administrative liability for

violation of vehicle parking regulations. The place of administrative responsibility in the system of measures of administrative coercion has been updated. The genesis of the introduction of administrative-delict protection of vehicle parking rules is considered. The powers of subjects of administrative jurisdiction in the field of violations of vehicle parking rules are characterized. Features of administrative liability for violation of vehicle parking rules are highlighted as one of the areas of prevention of offenses in the area of improvement of settlements. Subjects of administrative responsibility for violation of vehicle parking rules are individual subjects. Depending on the type of offense committed, they are differentiated into general subjects – natural persons and special subjects – officials of business entities that maintain sites for paid parking of vehicles. It was concluded that administrative responsibility for the violation of vehicle parking rules is expressed in the application by specially authorized subjects of administrative jurisdiction of measures of administrative influence (coercion) to a person who has committed an administrative violation of vehicle parking rules in order to protect public relations in the field of urban improvement. on the basis and in the order established by the current legislation.

Key words: *administrative responsibility, administrative offense, parking rules, landscaping, vehicles.*

Постановка проблеми. Останнім часом «звичайною», якщо можна так висловитися, стала практика паркування транспортних засобів під забороняючими дорожніми знаками, розміткою тощо, а також на тротуарах, під багатоквартирними будинками, що створює перешкоди для пересування транспортних засобів спеціального призначення (швидкої допомоги, пожежних, комунальних служб та ін.). Звичайно, що без комплексного підходу (розширення мереж охоронюваних та спеціально обладнаних автостоянок, а також посилення каральної функції держави) вирішити цю проблему непросто, що є додатковим аргументом посилення у цьому контексті дії заходів відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів [1, с. 167].

Проблема порушення правил паркування стосується не лише водіїв транспортних засобів, а й пішоходів, велосипедистів, пасажирів громадського транспорту та інших суб'єктів дорожніх відносин. Рівень завантаженості автошляхів України інтенсивно зростає, це відповідно породжує збільшення кількості порушень. Правове регулювання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є важливим інструментом регулювання й охорони правильної організації дорожнього руху та обов'язкового додержання вимог безпеки. Вплив загальнообов'язкових правил у сфері дорожніх відносин створює належний правовий режим на автотранспорті, що відповідає інтересам держави.

Серед засобів, які держава застосовує для боротьби з порушенням законодавства про дорожній рух, найважливіше місце посідає адміністративна відповідальність. Зокрема, дієвим засобом у боротьбі з правопорушеннями у сфері безпеки дорожнього руху, в тому числі порушеннями правил паркування, є адміністративні превентивні заходи й заходи примусу [2, с. 187].

Одним з таких заходів примусу, в першу чергу, якраз і виступає адміністративна відповідальність. На сьогоднішній день можемо констатувати, що таке поняття, як адміністративна відповідальність за порушення правил паркування транспортних засобів, до недавнього часу, взагалі не згадувалося. Норми, що регулювали організацію та порядок паркування транспортних засобів на вулицях і дорогах населених пунктів, взагалі не були захищені адміністративно-деліктним законодавством. У зв'язку з цим, актуальність дослідження цього інституту не викликає сумнівів.

Стан дослідження. Дослідженню правової природи та змісту адміністративної відповідальності та адміністративних проступків, в тому числі в галузі благоустрою населених пунктів, присвятило свої праці багато вчених, серед яких: О. В. Битяк, С. Г. Братель, У. З. Ватаманюк-Зелінська, В. В. Волік, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, О. О. Загоруй, І. Є. Іванов, Т. О. Коломoeць, В. К. Колпаков, М. Ф. Криштанович, І. О. Луговий, Р. І. Любицький, Р. Ю. Молчанов, О. Ю. Салманова, М. В. Плугатир, В. Й. Развадовський, А. В. Рижий, Г. В. Самойленко, Р. А. Сербин, А. О. Собакарь, Л. І. Сопільник, В. Ф. Швець, В. В. Ясько. та інші. При цьому науковцями недостатньо висвітлено специфіку застосування заходів адміністративної відповідальності саме за порушення правил паркування транспортних засобів. Це і зумовлює актуальність обраної проблематики.

Метою статті є дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів.

Виклад основних положень. Роль адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає у результаті відносин між державою і громадянином. В умовах сьогодення в науці адміністративного права і практичній адміністративній (поліцейській) діяльності поняття адміністративної відповідальності вживається як загальновідоме та зрозуміле, під яким розуміється щось визначене. Але, якщо спробувати розкласти його на складові частини і дати йому наукове визначення прийняте для КУпАП, воно виявляється, на наш погляд, ще недостатньо конкретним.

Так, А.Т. Комзюк визначає адміністративну відповідальність, як застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [3, с. 7].

І.П. Голосніченко зазначає, що адміністративна відповідальність у вузькому розумінні означає застосування, реалізацію адміністративного стягнення. Такий підхід є об'єктивним. Це обов'язок особи відповідати перед державою в особі її органу за вчинене протиправне діяння у межах встановленого законом стягнення. Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних осіб шляхом установлення відповідних правил, заборон і адекватних їх порушенням санкцій відносно порушників. Адміністративна відповідальність має всі ознаки юридичної відповідальності, бо є різновидом останньої [4, с. 7].

В.К. Колпаков вважає, що адміністративна відповідальність – це примусове застосування правомочною посадовою особою з дотриманням певної процедури передбачених законодавством заходів впливу за вчинення адміністративного проступку, які виконані правопорушником [5, с. 76].

Як бачимо, існує багато різних підходів до визначення поняття адміністративної відповідальності. Але більшість вчених, в тій чи іншій мірі, доходять висновку, що адміністративна відповідальність є наслідком вчинення адміністративного правопорушення і виражається в застосуванні адміністративних стягнень. Ми у своєму дослідженні також схилиємось до такої думки, розглядаємо питання адміністративної відповідальності виключно у традиційному її розумінні, а саме, як реагування держави на порушення адміністративно-деліктних норм права. Причому, реагування може бути, як негативним так і позитивним. З одного боку, це засіб впливу на правопорушника шляхом застосування до нього певних санкцій, а з іншого – інструмент виховного впливу з метою його перевиховання і виправлення. На жаль, КУпАП також не закріплює поняття адміністративної відповідальності у вигляді конкретного визначення, хоча використовує його, взявши за основу дві ознаки: адміністративне правопорушення та адміністративне стягнення.

Таке ж поняття, як адміністративна відповідальність за порушення правил паркування транспортних засобів, до недавнього часу, взагалі не згадувалося. Норми, що регулювали організацію та порядок паркування транспортних засобів на вулицях і дорогах населених пунктів, взагалі не були захищені адміністративно-деліктним законодавством.

Безпосередньо Правила паркування транспортних засобів (затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1342) передбачають, що порушення цих Правил тягне за собою відповідальність згідно із законом [6].

В адміністративно-деліктному законодавстві також були відсутні склади правопорушень, що безпосередньо стосуються порушень правил паркування транспортних засобів, інститут адміністративної відповідальності не застосовувався у сфері паркування транспортних засобів, що було суттєвим недоліком.

Вперше адміністративна відповідальність за порушення правил паркування транспортних засобів була введена лише у 2014 році шляхом доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення новою статтею 152¹ «Порушення правил паркування транспортних засобів та порушення правил обладнання майданчиків для платного паркування транспортних засобів» [7].

На сучасному етапі розвитку української державності дослідження інституту адміністративної відповідальності, з'ясування його суті, місця і ролі як у системі адміністративного права, так і серед інших галузей права набуває особливого значення, оскільки це пов'язано з необхідністю удосконалення українського законодавства, у тому числі систематизацією адміністративного законодавства.

Проаналізувавши думки вчених стосовно загальних ознак адміністративної відповідальності, а також дослідивши норми законодавства, які встановлюють адміністративну відповідаль-

ність за порушення правил паркування транспортних засобів, ми можемо виокремити такі її особливості.

1. Підставою адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів є адміністративний проступок, який посягає на організацію та порядок паркування транспортних засобів на вулицях і дорогах населених пунктів.

Порядок паркування транспортних засобів на вулицях і дорогах населених пунктів встановлюється, в першу чергу, Правилами паркування транспортних засобів [6], а також Правилами дорожнього руху [8].

2. Об'єктом даних адміністративних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері благоустрою населених пунктів.

Відповідно до Закону України «Про благоустрій населених пунктів», благоустрій населених пунктів це комплекс робіт з інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля [9].

3. Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів відповідно до КУпАП є індивідуальні суб'єкти. В залежності від виду вчиненого правопорушення вони диференціюються на загальних суб'єктів – фізичних осіб та спеціальних суб'єктів – посадових осіб суб'єктів господарювання, які утримують майданчики для платного паркування транспортних засобів.

4. Правом складання протоколу про адміністративне порушення правил паркування транспортних засобів наділені уповноважені на те посадові особи органів Національної поліції та члени громадських організацій осіб з інвалідністю.

5. Справи про адміністративні порушення правил паркування транспортних засобів можуть розглядатись різними суб'єктами адміністративної юрисдикції:

– виконавчі комітети (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчі органи, що виконують їх повноваження) (ч. 1-5 та 8 ст. 152¹ КУпАП);

– від імені виконавчих комітетів (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчих органів, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад уповноважені виконавчим комітетом (виконавчим органом) сільської, селищної, міської ради посадові особи виконавчих органів сільської, селищної, міської ради – інспектори з паркування (ч. 1, 2 та 8 ст. 152¹ КУпАП);

– органи Національної поліції (ч. 6-8 ст. 152¹ КУпАП).

6. Окремі категорії справ про адміністративні порушення правил паркування транспортних засобів розглядаються у скорочений термін.

Згідно зі ст. 277 КУпАП, справа про адміністративне правопорушення розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи. Але справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1, 2 та 8 статті 152¹ КУпАП, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), розглядаються уповноваженою особою невідкладно після виявлення правопорушення та отримання відомостей про суб'єкта цього правопорушення.

7. За вчинення адміністративного порушення правил паркування транспортних засобів законом передбачене єдине адміністративне стягнення – штраф. Відповідно до ст. 27 КУпАП штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України.

Особливістю штрафу за вказаний вид правопорушень є те, що в залежності від об'єктивної сторони правопорушення розмір штрафу визначається двома способами:

– в кратному розмірі від вартості однієї години послуги з користування тим майданчиком для платного паркування транспортних засобів, на якому знаходиться транспортний засіб у момент порушення;

– неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

8. Окремі, відмінні від загальних, вимоги до змісту постанови у справі про адміністративне правопорушення у сфері паркування транспортних засобів.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 283 КУпАП постанова по справі про адміністративне правопорушення у сфері паркування транспортних засобів, крім даних, визначених частиною другою

цієї статті, повинна містити відомості про: дату, час і місце вчинення адміністративного правопорушення; транспортний засіб, який зафіксовано в момент вчинення правопорушення (марка, модель, номерний знак); технічний засіб, яким здійснено фото або відеозапис (якщо такий запис здійснювався); розмір штрафу та порядок його сплати; правові наслідки невиконання адміністративного стягнення та порядок його оскарження; відривну квитанцію із зазначенням реквізитів та можливих способів оплати адміністративного стягнення у вигляді штрафу.

Постанова по справі про порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), крім даних, визначених частинами другою і третьою цієї статті, повинна містити відомості про адресу веб-сайту в мережі Інтернет, на якому особа може ознайомитися із зображенням чи відеозаписом транспортного засобу в момент вчинення адміністративного правопорушення, ідентифікатор для доступу до зазначеної інформації та порядок звільнення від адміністративної відповідальності [10].

9. Особливі особливості оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 288 КУпАП постанову інспектора з паркування про накладення адміністративного стягнення (ч. 1, 2 та 8 ст. 152¹ цього Кодексу) – можливо оскаржити в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з урахуванням особливостей, визначених цим Кодексом.

Також на протривагу загальному правилу, що скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови, щодо постанов по справі про порушення правил паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), скаргу може бути подано протягом десяти днів з дня набрання постановою законної сили.

10. Законом передбачено можливість розгляду справи про порушення правил паркування без присутності особи, яка притягається до відповідальності.

Так, відповідно до ст. 279¹ КУпАП, у разі якщо адміністративне порушення правил паркування транспортних засобів зафіксовано в режимі фотозйомки (відеозапису), посадова особа уповноваженого підрозділу Національної поліції або інспектор з паркування за даними Єдиного державного реєстру транспортних засобів, а також у разі необхідності – за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань встановлює відповідальну особу. Посадова особа уповноваженого підрозділу Національної поліції або інспектор з паркування зобов'язані розмістити на лобовому склі транспортного засобу копію постанови про притягнення до адміністративної відповідальності (якщо технічні можливості дозволяють встановити відповідальну особу) або повідомлення про притягнення до адміністративної відповідальності (якщо технічні можливості не дозволяють встановити відповідальну особу) [10].

11. Можливість внесення змін до постанови у справі про адміністративне правопорушення у разі звільнення відповідальної особи від адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису).

Так, відповідно до ст. 279³ КУпАП, якщо особа, яка керувала транспортним засобом на момент вчинення зазначеного правопорушення, звернулася особисто до органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справи про адміністративні правопорушення, із заявою про визнання зазначеного факту адміністративного правопорушення та надання згоди на притягнення до адміністративної відповідальності, а також надала документ (квитанцію) про сплату відповідного штрафу, до винесеної постанови стосовно відповідальної особи вносяться зміни щодо визначення суб'єктом правопорушення особи, яка фактично керувала транспортним засобом у момент вчинення правопорушення, зафіксованого в режимі фотозйомки (відеозапису) [10].

12. На відміну від загального правила коли постановою адміністративного органу (посадової особи) у справі про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку оскарження цієї постанови, постановою по справі про адміністративне порушення правил паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), набирає законної сили після її вручення особі або отримання поштового повідомлення про вручення або про відмову в її отриманні, або повернення поштового відправлення з позначкою про невручення, або під час її виконання у випадках, передбачених ч. 1 ст. 300¹ КУпАП.

13. Особливий порядок виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за порушення правил паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису).

Згідно ст. 300¹ КУпАП у разі сплати відповідальною особою 50 відсотків розміру штрафу за постановою про накладення адміністративного стягнення за порушення правил паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), до вручення такої постанови або отримання поштового повідомлення про вручення або про відмову в її отриманні, або повернення поштового відправлення з позначкою про невручення, або протягом десяти днів з дня набрання постановою законної сили така постанова вважається виконаною. Постанова про накладення адміністративного стягнення за порушення паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), також вважається виконаною у разі сплати штрафу за повідомленням про притягнення до адміністративної відповідальності, залишеним уповноваженою посадовою особою на місці вчинення правопорушення на лобовому склі транспортного засобу, у тому числі шляхом сплати 50 відсотків розміру штрафу протягом десяти днів з дня вчинення відповідного правопорушення.

14. У разі оформлення інспектором з паркування адміністративних матеріалів за вчинення порушення правил паркування транспортних засобів, законом передбачена можливість застосування ним такого заходу забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення, як тимчасове затримання транспортного засобу шляхом доставки для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку за допомогою спеціального автомобіля – евакуатора.

Висновки. Завершуючи аналітичний огляд теоретичних положень і змісту адміністративної відповідальності за порушення правил паркування транспортних засобів, сформулюємо її загальне поняття. Адміністративна відповідальність за порушення правил паркування транспортних засобів виражається у застосуванні спеціально уповноваженими суб'єктами адміністративної юрисдикції заходів адміністративного впливу (примусу) до особи, яка вчинила адміністративне порушення правил паркування транспортних засобів з метою захисту суспільних відносин у сфері благоустрою населених пунктів, на основі і в порядку встановленому чинним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Колб С.О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 263 с.
2. Тімашов В., Грицаєнко Я. Адміністративно-правова відповідальність за порушення правил дорожнього руху. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №1. С. 186-191.
3. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. Харків: Ун-т внутр. Справ. 1998. 78 с.
4. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І.П. Голосніченка. К.: КІВС. 2002. 141 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність: сутність та поняття підстав. *Вісник прокуратури*. 2003. №6. С. 75-79.
6. Про затвердження Правил паркування транспортних засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1342-2009-%D0%BF>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо паркування транспортних засобів : Закон України від 29 травня 2014 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1283-18#n7>.
8. Про Правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>.
9. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6 вересня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20210101#Text>.

АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВСТАНОВЛЕННЯ

ADMINISTRATIVE JURISDICTION AND FEATURES OF ITS ESTABLISHMENT

Про належність конкретного публічно-правового спору до юрисдикції адміністративного суду, її відмежування від інших видів судової юрисдикції можна судити за сукупної наявності зовнішніх ознак публічно-правових відносин, з яких цей спір виник. Суспільні відносини виникають, розвиваються і видозмінюються набагато стрімкіше, ніж національне законодавство. Неможливо та й недоцільно у нормах Кодексу адміністративного судочинства України намагатися описувати і перерахувати публічно-правові спори. Тому для практики адміністративного судочинства принципово важливо застосовувати однозначні критерії оцінки публічного юридичного спору, його належності до юрисдикції адміністративних судів. Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування сутності адміністративної юрисдикції, аналіз правового та організаційного регулювання порядку її встановлення, розмежування таких категорій, таких як «компетенція», «підвідомчість» та «підсудність». Наукова новизна полягає у встановленні основних ознак адміністративної юрисдикції та чіткому формулюванні визначення вказаної категорії, а також окресленні критеріїв оцінки публічності юридичного спору, його належності до юрисдикції адміністративних судів на підставі комплексного аналізу національного законодавства, Пленумів Вищого адміністративного суду України та різних наукових праць у зазначеній сфері. У статті наголошено, що основною функцією адміністративних судів є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічноправових відносин. Визначено, що ефективність захисту суспільних відносин в значній мірі визначається можливостями держави протидіяти порушенням законів. Аргументовано, що адміністративно-юрисдикційна діяльність досить близька до публічного управління, вона є виключною компетенцією держави, у тому числі щодо передачі частини повноважень адміністративно-юрисдикційної діяльності інститутам громадянського суспільства. Доведено, що правозахисна спрямованість позасудової адміністративної юрисдикції є підставою виокремлення відповідного виду процесуальної форми – позасудової, у межах якої розрізняється адміністративно-юрисдикційний процес і провадження за скаргами громадян. Судова адміністративна юрисдикція і процесуальна форма її реалізації – є окремою процесуальною формою реалізації адміністративної юрисдикції. Акцентовано, що адміністративна юрисдикція є важливою складовою в правоохоронному механізмі, оскільки процесуальна форма діяльності властива юрисдикційній діяльності, саме це робить охорону права більш ефективною та впорядкованою.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція, адміністративне судочинство, процесуальна форма, критерії, організаційно-правові засади, система, законодавство, вдосконалення.

The affiliation of a particular public law dispute to the jurisdiction of the administrative court, its separation from other types of judicial jurisdiction can be judged by the combined presence of external signs of public law relations, from which this dispute arose. Public relations are emerging, developing and changing much faster than national legislation. It is impossible and inexpedient to try to describe and list public law disputes in the norms of the Code of Administrative Procedure of

Ukraine. Therefore, for the practice of administrative proceedings it is fundamentally important to apply unambiguous criteria for assessing the publicity of a legal dispute, its belonging to the jurisdiction of administrative courts. The purpose of this study is to theoretically substantiate the essence of administrative jurisdiction, analysis of legal and organizational regulation of its establishment, delimitation of such categories as "competence", "jurisdiction" and "jurisdiction". Scientific novelty is to establish the main features of administrative jurisdiction and clearly formulate the definition of this category, as well as outlining criteria for assessing the publicity of a legal dispute, its jurisdiction over administrative courts based on a comprehensive analysis of national legislation, Plenums of the Supreme Administrative Court and various scientific papers. The article emphasizes that the main function of administrative courts is to protect the rights, freedoms and interests of individuals, the rights and interests of legal entities in the field of public relations. It is determined that the effectiveness of protection of public relations is largely determined by the state's ability to combat violations of the law. It is argued that administrative and jurisdictional activities are quite close to public administration, it is the exclusive competence of the state, including the transfer of some powers of administrative and jurisdictional activities to civil society institutions. The current administrative jurisdiction and the procedural form of implementation are a separate procedural form of the implementation of administrative jurisdiction. It is emphasized that administrative jurisdiction is an important component in the law enforcement mechanism, as the procedural form of activity is inherent in jurisdictional activity, which is what makes law enforcement more effective and orderly.

Key words: *administrative jurisdiction, administrative procedure, procedural form, criteria, organizational and legal principles, system, legislation, improvement.*

Вступ. Про належність конкретного публічно-правового спору до юрисдикції адміністративного суду, її відмежування від інших видів судової юрисдикції можна судити за сукупної наявності зовнішніх ознак публічно-правових відносин, з яких цей спір виник. Вірно звертає увагу Суддя Верховного Суду В. Бевзенко, що намагання законодавця формально у статтях Кодексу адміністративного судочинства України перерахувати належні до юрисдикції адміністративних судів справи у публічно-правових спорах – справа невдячна, марна і малодієва. Суспільні відносини виникають, розвиваються і видозмінюються набагато стрімкіше, ніж національне законодавство. Неможливо та й недоцільно у нормах Кодексу адміністративного судочинства України намагатися описувати і перерахувати публічно-правові спори. Тому для практики адміністративного судочинства принципово важливо застосовувати однозначні критерії оцінки публічності юридичного спору, його належності до юрисдикції адміністративних судів. Саме такі ознаки і є критеріями адміністративної юрисдикції. Відсутність, принаймні, одного з критеріїв унеможливує висновок про належність конкретного публічного-правового спору до юрисдикції адміністративного суду [1].

Тому визначення сутності адміністративної юрисдикції та особливостей її встановлення є актуальним та відповідає сьогоденним суспільним запитам.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування сутності адміністративної юрисдикції, аналіз правового та організаційного регулювання порядку її встановлення, розмежування таких категорій, таких як «компетенція», «підвідомчість» та «підсудність». Досягнення вказаної мети буде здійснено через проведення порівняльно-правового аналізу Кодексу адміністративного судочинства України [2], Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] та постанови Пленуму Вишого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» [4] щодо визначення сутності адміністративної юрисдикції та особливостей її встановлення. Наукова новизна полягає у встановленні основних ознак адміністративної юрисдикції та чіткому формулюванні визначення вказаної категорії, а також окресленні критеріїв оцінки публічності юридичного спору, його належності до юрисдикції адміністративних судів на підставі комплексного аналізу національного законодавства, Пленумів Вишого адміністративного суду України та різних наукових праць у зазначеній сфері.

Огляд літератури. Окремі питання щодо теоретичного встановлення сутності адміністративної юрисдикції та аналізу правового й організаційного регулювання порядку її встановлення були предметом досліджень таких учених, як В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, О. І. Безпалової, І. О. Богомазової, Ю. П. Битяка, О. В. Джафарової, Є. В. Додіна, О. С. Іщука, А. Т. Комзюка,

О. І. Корчинського, Р. В. Миронюка, О. М. Нечитайла, О. І. Остапенка, О. М. Пасенюка, Н. Є. Хлібороб, В. К. Шкарупи, О. Ю. Якімова та інших. Дослідження вказаних науковців сприяли вдосконаленню розуміння сутності адміністративної юрисдикції та аналізу правового й організаційного регулювання порядку її встановлення. Однак, окремим проблемним питанням у даній сфері, уваги в працях цих учених було приділено недостатньо, оскільки вказані моменти аналізувалися тільки щодо загальних питань вивчення адміністративної юрисдикції в Україні. Також до основних причин розгляду даної тематики потрібно віднести значне оновлення національного законодавства в галузі адміністративного судочинства.

Методологія дослідження. Під час проведення дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Системне використання та поєднання зазначених методів покращує комплексне вивчення питання визначення сутності адміністративної юрисдикції. Під час дослідження окремим аспектів особливостей встановлення адміністративної юрисдикції використовувалися такі загальні методи пізнання, як аналіз, спостереження, порівняння. Ці методи допомогли визначити перелік матеріалу для комплексного дослідження. Окрім цих, застосовувалися спеціальні методи. До них віднесено: історико-правовий, структурно-функціональний, системний, порівняльно-правовий, формально-логічний. Проаналізувати ступінь розвитку категорії «адміністративна юрисдикція» дозволив історико-правовий метод. Оцінку спірних правовідносин на предмет їх належності до адміністративної юрисдикції досліджено за допомогою структурно-функціонального методу, зокрема, аналіз фактів, обставин справи, зміст спірних правовідносин; аналіз і добір норми права, які регулюють спірні відносини; порівняння фактів, обставин справи, змісту спірних правовідносин із відібраними нормами права; аналіз критеріїв адміністративної юрисдикції у змісті спірних правовідносин. Для окреслення системи суб'єктів, які уповноважені розглядати адміністративні спори використано системний метод пізнання. Порівняльно-правовий метод застосовувався для дослідження нормативно-правового регулювання суміжних галузей, зокрема видів юридичної відповідальності (кримінальної, цивільно-правової, дисциплінарної). Формально-логічний метод застосовувався як спосіб щодо наведення аргументів, висновків та пропозицій з удосконалення та адаптації національного законодавства України щодо окремих проблемних аспектів адміністративного судочинства.

Результати дослідження та дискусія. Активне оновлення адміністративного законодавства значно посилює вплив адміністративного регулювання як елемента державного регулювання. Реформуванню піддається вся система адміністративного права, у тому числі інститут адміністративної юрисдикції. З цим і пов'язана необхідність з'ясування теоретичних питань розробки підходів до формування визначення сутності адміністративної юрисдикції [5, с. 71].

Такої ж думки і Н. В. Лелеченко, що соціально-економічні перетворення в Україні неможливі без відповідного правового забезпечення, проведення судово-правової та адміністративної реформ, які покликані не лише охопити сферу нормативного регулювання суспільних відносин, поглибити демократичні права і свободи громадян, структурні та організаційні зміни державних інститутів, а й сприяти формуванню принципово нової системи адміністративної юстиції, орієнтованої на стандарти, розроблені світовою практикою та обумовлені змінами до змісту державного управління [6].

Р. В. Миронюк у своєму дослідженні зазначає, статтею 124 Конституції України встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Однак Основний Закон та процесуальні закони, на жаль, не дають можливості з'ясувати зміст категорії «юрисдикція». Як наголошує автор, наукові та навчальні видання активно використовують цей термін, хоча й не завжди належним чином розкривають його зміст. Що стосується наукової літератури, то в ній поняття «юрисдикція» належить до числа дискусійних [7, с. 71].

Отже, розпочати дослідження вказаного питання потрібно з визначення самого терміну «адміністративна юрисдикція».

Відповідно до Великої української енциклопедії, адміністративна юрисдикція – це компетенція судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів за правилами адміністративного судочинства [8]. Предметом адміністративної юрисдикції зазвичай є спори з адміністративними органами, де приватна особа оскаржує їхні рішення, дії чи бездіяльність. У деяких країнах (наприклад, Франція) предмет адміністративної юрисдикції може бути ширшим і передбачати публічно-правові спори не лише з адміністративними органами, а також з державними чи комунальними установами [9, с. 241].

В Україні до адміністративної юрисдикції закон зараховує вирішення таких публічно-правових спорів: спори приватної особи із адміністративним органом щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності; спори між адміністративними органами щодо їхньої компетенції; спори з адміністративних договорів; спори за зверненням адміністративного органу до суду у випадках, встановлених законом; спори з правовідносин, пов'язаних із виборами чи референдумом; спори приватної особи з розпорядником публічної інформації щодо доступу до публічної інформації; деякі категорії спорів щодо державних закупівель. Водночас вирішення справ про адміністративні провини та накладання адміністративних стягнень не стосується адміністративної юрисдикції. Інколи це поняття визначають ширше – як компетенцію уповноважених органів вирішувати індивідуальні адміністративні спори. У літературі термін адміністративної юрисдикції часто звужують до компетенції органів влади вирішувати справи про адміністративні провини [10, с. 199].

Аналіз тлумачення самого терміна «юрисдикція» показує, що він походить від латинського «iurisdictio», яке складається з двох слів – «ius» та «dicere», що означає «говорити право», «право мовлення». Цим словом позначались у різні періоди Риму сукупність прав домовласника над членами сім'ї, розпорядча і судова влада, управління магистратів, підсудність. Детальне ознайомлення з такими міжнародними документами як Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права дає змогу прийти до висновку, що наразі немає єдиного підходу до його визначення. Під цим терміном розуміють: 1) встановлену законом сукупність правових повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори, у тому числі вирішувати справи про правопорушення, тобто оцінювати дії особи з точки зору їх правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників; 2) коло повноважень суду чи адміністративного органу з правової оцінки конкретних фактів, у тому числі з вирішення спорів та застосування передбачених законом санкцій [7, с. 71].

Потрібно погодитися з тезою П. В. Вовка, який у своїй праці акцентує, що в сучасних умовах проблеми адміністративної юрисдикції залишаються не досить розробленими. Так, відсутній єдиний підхід вчених-правників до визначення адміністративної юрисдикції, яка доволі спрощено отожднюється з підвідомчістю, що видається спірним. З практичної точки зору дослідження адміністративної юрисдикції зумовлено неоднозначним вирішенням питання про належність того чи іншого спору або іншого правового питання до відання конкретного суду, що в кінцевому підсумку призводить до порушення права людини на справедливий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [11, с. 517].

Таким чином, потрібно навести точки зору різних науковців з цього приводу.

На думку Н. В. Лелеченко, адміністративна юрисдикція представляє собою один із видів діяльності органів публічної влади й виступає як складова реалізації ними сукупності повноважень щодо розгляду та вирішення адміністративно-правових спорів і справ про адміністративні правопорушення, надання правової оцінки діям суб'єктів публічно-правових відносин з погляду їх правомірності або неправомірності, застосування санкцій до правопорушників [6].

Я. В. Вашук визначає адміністративну юрисдикцію як сукупність елементів, які використовуються під час розгляду адміністративно-правових спорів, справ про адміністративні правопорушення суб'єктами публічної адміністрації та судами [12, с. 111-112].

А. О. Селіванов акцентує, що поняття «адміністративна юрисдикція» пов'язане з певного роду або виду виконавчо-розпорядчої діяльності держави, в процесі якої дійсно розв'язується (вирішується) спір про право, і, хоча ці дії не обов'язково пов'язані з покаранням, все ж наявність системи органів каральної адміністративної юрисдикції є іншою стороною цього виду діяльності [13, с. 27].

Дослідник С. С. Василів, пропонує адміністративну юрисдикцію визначати як процесуальну діяльність, що зумовлюється сукупністю повноважень, прав та обов'язків певного державного органу, зокрема, стосовно розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення та місцем цього органу у державній ієрархії. Що ж до підвідомчості, то у визначенні цієї правової категорії акцент слід робити саме на розмежуванні компетенції з розгляду справ про адміністративні правопорушення між різними юрисдикційними органами [14, с. 57].

Е. Ф. Демський пропонує наступне визначення адміністративної юрисдикції: це встановлена чинним законодавством компетентність органів публічної адміністрації здійснювати свої функції у сфері публічного управління і розглядати будь-які адміністративні справи у відповідній, визначеній адміністративними актами, адміністративно-процесуальній формі, виносити по них рішення із застосуванням у необхідних випадках заходів адміністративного примусу [15, с. 138-139].

Наступним етапом дослідження адміністративної юрисдикції буде аналіз нормативно-правової основи у зазначеній сфері, зокрема Пленумів Вищого адміністративного суду України.

Так, у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» зазначено, що законодавство не містить визначення терміна «публічно-правовий спір». Для розгляду спору адміністративним судом необхідно встановити його публічно-правовий зміст (характер). Для з'ясування характеру спору суди повинні враховувати, що протилежним за змістом є приватноправовий спір. Це означає, що в основі розмежування спорів лежить поділ права на публічне та приватне. Вирішуючи питання про віднесення норми до публічного права, а спору до публічно-правового, суди повинні враховувати загальнотеоретичні та законодавчі критерії. Зокрема, за змістом пункту 1 частини першої статті 3 Кодексу адміністративного судочинства України у публічно-правовому спорі, як правило, хоча б однією стороною є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Суди повинні звертати увагу на те, що спір набуває ознак публічно-правового за умов не лише наявності серед суб'єктів спору публічного органу чи посадової особи, а й здійснення ним (ними) у цих відносинах владних управлінських функцій [4].

Вирішуючи питання про визначення юрисдикції адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ, суди повинні враховувати, що Кодекс адміністративного судочинства України встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції:

- понятійно-функціональне, тобто визначення адміністративної справи, що наведене у пункті 1 частини першої статті 3 Кодексу адміністративного судочинства України;
- визначення видів публічних правовідносин (управлінські правовідносини та правовідносини, пов'язані з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень), зазначених у частині першій статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України;
- встановлення переліку публічно-правових спорів, що підпадають під юрисдикцію адміністративних судів;
- встановлення переліку публічно-правових справ, що не належать до предмета адміністративної юрисдикції [4].

Потрібно погодитися з тезою Я. Я. Сідея. Автор наголошує, що незважаючи на постійну зміну законодавства щодо компетенції судів стосовно визначення юрисдикції, знайти оптимальну модель її розмежування не вдається. Визначення юрисдикції спору здебільшого залишається досить складною проблемою для практики, що зумовлено не лише недосконалим законодавством, а й наявними в науці та практиці догмами. Особливі проблеми в розмежуванні юрисдикції виникають у разі, якщо у визначенні критеріїв такого розмежування немає виходить із різнопланових ознак, не узгоджених між собою, внаслідок яких один і той самий спір формально може бути розглянутий судами різних юрисдикцій. Вирішуючи такі питання, процесуальна наука та практика, керуючись неписаним правилом щодо неможливості альтернативи у визначенні судової юрисдикції, всі свої зусилля спрямовує на вирішення начебто наявних колізій [10, с. 199].

З цього приводу доцільною є пропозиція В. Б. Авер'янова, який вже давно зазначає, що зміст інституту «адміністративна юрисдикція» необхідно юридично закріпити у відповідному нормативно-правовому акті, відповідно у ньому об'єднати юрисдикційну діяльність: а) органів виконавчої влади, уповноважених розглядати скарги громадян і юридичних осіб на незаконно прийняті рішення, як нижчих органів, так і підлеглих осіб, тобто сфера адміністративного оскарження; б) органів виконавчої влади, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності (адміністративна позасудова юстиція); в) адміністративних судів (адміністративна судова юстиція) [16, с. 193-195].

Окремо потрібно зауважити, що юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулювальної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України [2].

Вірно зазначає у своєму дослідженні Р. В. Миронюк, який приходить до висновку, що у статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України законодавець застосував абстрактний

спосіб викладення адміністративно-правових норм, що стосуються юрисдикції адміністративних судів. Визначений перелік публічно-правових спорів залишається відкритим, оскільки він сформований, виходячи зі специфіки функцій та компетенції суб'єктів владних повноважень. Водночас трансформація праворозуміння суті й змісту діяльності суб'єктів владних повноважень з імперативної на обслуговуючу суспільні потреби обумовлює викладення цієї статті у новій редакції, що встановлюватиме перелік категорій публічноправових спорів, виходячи не зі специфіки діяльності суб'єктів владних повноважень, а з конкретних порушень прав, свобод законних інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах. За такого підходу право на звернення суб'єктів владних повноважень до адміністративного суду набуває декларативного характеру і втрачає актуальність, залишаючи при цьому право на звернення фізичної та юридичної особи в разі порушення їх прав внаслідок прийняття владного рішення суб'єктом владних повноважень [7, с. 75-76].

Висновки. Таким чином, адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду.

Наведені вище проблемні моменти, які існують щодо чіткого встановлення адміністративної юрисдикції судів призводять до суттєвих негативних наслідків, зокрема, порушення конституційних прав кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, захисту виборчих прав, права на доступ до публічної служби. Оцінка спірних правовідносин на предмет їх належності до адміністративної юрисдикції повинна проходити за наступними етапами: аналіз фактів, обставин справи, змісту спірних правовідносин; аналіз і добір правових норм, які регулюють спірні відносини; порівняння фактів, обставин справи, змісту спірних правовідносин із відібраними правовими нормами; аналіз критеріїв адміністративної юрисдикції у змісті спірних правовідносин; формулювання відповідно до проведеного аналізу висновку про наявність або відсутність адміністративної юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. Бевзенко В. Критерії адміністративної юрисдикції. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/169927-kriteriyi-administrativnoyi-yurisdiktsiyi>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 8. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>
5. Сірант О. Р. Адміністративна юрисдикція-сучасні підходи до проблеми визначення. *Наше право*. 2017. № 2. С. 107-112.
6. Лелеченко Н. В. Загальна характеристика адміністративної юрисдикції як специфічної форми діяльності органів публічної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_6_8
7. Миролюк Р. В. Особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ: навч. посібник / Р. В. Миролюк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 352 с.
8. Куйбіда Р. О. Адміністративна юрисдикція. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративна_юрисдикція
9. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права. Заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ : Старий світ, 2006. 576 с.
10. Сідей Я. Я. Розмежування адміністративної юрисдикції з іншими видами юрисдикції у сфері судової компетенції. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 196-200.
11. Вовк П. В. Поняття адміністративної юрисдикції в парадигмі правової держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2020. С. 517-519.
12. Ващук Я. В. Правова характеристика адміністративної юрисдикції. *Форум права*. 2011. № 3. С. 111-114.

13. Селіванов А. О. Адміністративний процес в Україні: реальність і перспективи розвитку правових доктрин. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 68 с.

14. Висилів С. С. Адміністративно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук:12.00.07. Л.: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. 245 с.

15. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

16. Авер'янов В. Б. Питання адміністративної реформи у змісті Загальної концепції державно-правової реформи. *Державно-правова реформа в Україні: тези матеріалів наук.-практ. конф.* Київ, 1997. С. 193-195.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС В НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ» В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

IMPLEMENTATION OF EU LEGISLATION IN THE NATIONAL LEGAL SYSTEM FOR THE IMPLEMENTATION OF THE “EUROPEAN GREEN COURSE” IN AGRICULTURE

Стале «зелене» сільське господарство є одним із перспективних напрямів щодо впровадження Європейського Зеленого Курсу в Україні. Для ефективного впровадження якого необхідна гармонізація європейських стандартів і правил з українським. А отже на перший план виходять питання імплементації законодавства ЄС в національну правову систему. Метою статті є розгорнутий аналіз ступеня імплементації європейського законодавства в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільському господарстві України. У статті на основі аналізу європейських та вітчизняних нормативно-правових актів досліджується рівень імплементації законодавства ЄС в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільському господарстві України. Адже Стале «зелене» сільське господарство є одним із перспективних напрямів щодо впровадження ЄЗК в Україні. Для ефективного впровадження якого необхідна гармонізація європейських стандартів і правил з українським. А отже на перший план виходять питання імплементації законодавства ЄС в національну правову систему. Терміни «гармонізація», «адаптація», «наближення» – це процес приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС (створення нових норм – нормотворчий процес), в свою чергу імплементація законодавства щодо ЄЗК в національну правову систему – це впровадження (здійснення й виконання) вже прийнятих та приведених у відповідність національних правових норм (правозастосовний процес) в національну правову систему. В статті робиться висновок, що імплементація законодавства ЄС в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільське господарство України здійснюється: 1) на підставі – Угоди про асоціацію, Плану заходів з наближення законодавства України до права ЄС в агропромисловому комплексі та інших нормативно-правових актів; 2) у підсекторах – політики якості і безпечності харчових продуктів; експорту сільськогосподарських товарів і продуктів до ЄС; екологічних вимог до агробізнесу; органічного виробництва; біорізноманіття; 3) шляхом запровадження державної системи підтримки, у формі – фінансової (прямого та непрямого фінансування державних програм, субсидій, грантів тощо) та інституційної (через систему консультативно-дорадчих органів).

Ключові слова: *Європейський зелений курс, імплементація, нормативно-правовий акт, європейське законодавство, сільське господарство.*

Sustainable “green” agriculture is one of the promising areas for the implementation of the European Green Course in Ukraine. For its effective implementation it is necessary to harmonize European standards and rules with Ukrainian ones. Consequently, the issues of implementation of EU legislation into the national legal system come to the fore. The aim of the article is a detailed analysis of the degree of implementation of European legislation in the national legal system for the implementation of the “European Green Course” in agriculture of Ukraine. The article examines the level of implementation of EU legislation in the national legal system for the implementation of the “European

Green Course” in agriculture in Ukraine based on the analysis of European and domestic regulations. After all, Sustainable Green Agriculture is one of the promising areas for the implementation of EPC in Ukraine. For its effective implementation it is necessary to harmonize European standards and rules with Ukrainian ones. Consequently, the issues of implementation of EU legislation into the national legal system come to the fore. The terms “harmonization”, “adaptation”, “approximation” – is the process of bringing national legislation in line with EU law (creation of new rules – rule-making process), in turn, the implementation of EPC legislation in the national legal system – is the implementation) already adopted and brought into line with national legal norms (law enforcement process) in the national legal system. The article concludes that the implementation of EU legislation in the national legal system for the implementation of the “European Green Course” in agriculture of Ukraine is carried out: 1) on the basis of the Association Agreement, the Action Plan to approximate Ukrainian legislation to EU law – legal acts; 2) in subsectors – food quality and safety policies; exports of agricultural goods and products to the EU; environmental requirements for agribusiness; organic production; biodiversity; 3) by introducing a state support system, in the form of financial (direct and indirect financing of state programs, subsidies, grants, etc.) and institutional (through a system of advisory bodies).

Key words: *European Green Deal, implementation, normative-legal act, European legislation, agriculture.*

Вступ. Стале «зелене» сільське господарство є одним із перспективних напрямів щодо впровадження ЄЗК в Україні. Для ефективного впровадження якого необхідна гармонізація європейських стандартів і правил з українським. А отже на перший план виходять питання імплементації законодавства ЄС в національну правову систему.

Інтеграція до Європейського Союзу є одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Гармонізація законодавства є на сьогодні об’єктивно необхідним кроком для підготовки до вступу у Європейський Союз. Ми погоджуємося з М. Рабінович, що процес гармонізації законодавства слід починати з юридичної термінології. Чіткий понятійно-категоріальний апарат дуже важливий, якщо законодавець ставить за мету уніфікацію, гармонізацію або зближення законодавства, його відповідність європейським стандартам та традиціям. Вироблення сталої системи юридичних понять і термінів є не просто результатом наукового дослідження, а необхідною умовою, одним з пріоритетних напрямів правового реформування. Тільки така система може забезпечити зближення законодавства, його одноманітне тлумачення, а також вірне застосування правових норм [1; 2].

Метою статті є розгорнутий аналіз ступеня імплементації європейського законодавства в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу. До термінологічних проблем також належить й уточнення поняття «імплементація законодавства». У вітчизняній юридичній науці та практиці це поняття також часто називають «адаптацією», «апроксимація», «гармонізацією» і т. ін.

Слід зазначити, що в установчих договорах про Європейські Співтовариства та в інших документах, які створюють правові засади для регулювання європейської інтеграції, використовуються різні терміни для визначення процесу приведення національного законодавства у відповідність з правом ЄС. Зокрема, в Договорі про Співтовариство такими термінами є «зближення» (ст. 3/ж, 94,136) та «гармонізація» (ст. 93,129, 149, 150,174) [3]. Як свідчить практика реалізації права ЄС, обидва терміни вживаються як синоніми. Зближення (гармонізація) законодавства не вимагає від держав-членів ухвалення однакових правових актів. Ідеться насамперед про те, щоб держави-члени застосовували схожі закони чи інші правові акти. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994 р.) [4] також оперує різними термінами на позначення процесу імплементації, таких як «зближення» (ст. 51, 76), «адаптація» (ст. 53, 77), «наближення» (ст. 60), «встановлення еквівалентних норм» (ст. 67) [2]. Тобто усі вище зазначені терміни характеризують процес приведення національного законодавства у відповідність з вимогами законодавства ЄС.

В національному законодавстві також використовуються усі вище зазначені терміни. Так, у «Методиці визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм»,

яка була затверджена наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 № 62 дається визначення наступним термінам: 1) адаптація законодавства (зближення) – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із *acquis communautaire*; 2) *acquis communautaire* – правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках ЄС, спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ; 3) гармонізація (приведення у відповідність) – це процес приведення національних стандартів у відповідність із стандартами ЄС; 4) імплементація – здійснення, виконання державою міжнародних правових норм [5].

Тобто як видно із вищезазначеного ми можемо зробити наступний висновок, що «гармонізація», «адаптація», «наближення» – це процес приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС (створення нових норм – нормотворчий процес) то імплементація законодавства щодо ЄЗК в національну правову систему – це впровадження (здійснення й виконання) вже прийнятих та приведених у відповідність національних правових норм (правозастосовний процес) в національну правову систему.

З процесом впровадження нових європейських положень у законодавство і політику України тісно пов'язана проблема подальшого ефективного застосування на практиці прийнятих нормативно-правових актів, стратегій та планів дій. Адже великий масив вже прийнятого раніше екологічного законодавства просто ігнорується на практиці і чиновниками, і звичайними громадянами. Така ситуація призводить до того, що навіть з прогресивним законодавством, виконання його норм матиме негативний вплив на стан довкілля та якість життя населення [6, с. 6].

В Україні процес імплементації стосується як всієї галузі сільського господарства, так і санітарних та фітосанітарних заходів, які нерозривно пов'язані з можливістю для українських харчових продуктів отримати доступ до ринку ЄС. Паралельно треба ще й відслідковувати ті зміни, що запроваджуються в суміжних галузях, але безпосередньо стосуються аграрного сектору, наприклад, в сфері захисту навколишнього середовища. Нововведення, над якими протягом останніх 4 років ретельно працюють експерти Мінагрополітики, Мінекономрозвитку, Міндовкілля разом з фахівцями в різних галузях та громадянським суспільством, вже відбиваються на діяльності українських аграріїв. Пристосовуватись до нових умов праці доводиться не тільки великим агрохолдингам, а й дрібним виробникам. Перебудова господарств у відповідності до вимог оновленого законодавства дозволить підвищити конкурентоспроможність малих і середніх сільгоспвиробників, збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю і зрештою сприятиме досягненню глобальних цілей щодо подолання голоду на планеті, переходу на зелену економіку та зменшення навантаження на клімат [7].

Дійсно, сільське господарство, яке забезпечує 10% ВВП, потребує структурних змін, які, до речі, передбачені зобов'язаннями України за Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі Угода про асоціацію). Згідно зі ст. 404 зазначеного документу визначається необхідність «заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах» [8; 9, с. 69]. З моменту підписання Угоди про асоціацію законодавство ЄС зазнало певних змін. Останній «План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (далі План заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС) [10], затверджений Кабінетом Міністрів України 25 жовтня 2017 року, враховує ці зміни, посиляючись вже на нові нормативні акти. Також за останні роки з'явилося більше перекладів актів права ЄС, завдяки підтримці проектів технічної допомоги. Але, на жаль, рівень обізнаності агровиробників щодо законодавчих змін залишається досить низьким [7, с. 6].

На виконання «Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС» та положень глави 17 Угоди про асоціацію Мінагрополітики розробило «План заходів з наближення законодавства України до права ЄС в агропромисловому комплексі», затверджений Наказом Мінагрополітики від 27 червня 2018 року № 313 [11]. Він включає заходи з імплементації 44 актів права ЄС: 6 актів щодо політики якості; 25 актів ЄС щодо стандартів торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами; 4 акти щодо органічного фермерства; 23 акти ЄС щодо стандартів торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва; 1 акт стосується генетично модифікованих зернових [7].

Отже, імплементація законодавства ЄС в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільське господарство України стосується наступних основних підсекторів курсу: 1) політики якості і безпечності харчових продуктів; 2) експорту сільськогосподарських товарів і продуктів до ЄС; 3) екологічних вимог до агробізнесу; 4) органічного виробництва; 5) біорозмаїття.

Коротко розглянемо, які існують нормативно-правові акти ЄС по кожному підсектору, що було виконано і що необхідно ще зробити щодо їхньої імплементації в національну правову систему.

1. Підсектор політики якості і безпечності харчових продуктів. Відповідно до «Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [12], яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 228 від 24.02.2016 року Україна взяла на себе зобов'язання впровадити в національну систему контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів, що буде еквівалентна системі ЄС, яка базується на принципі забезпечення контролю «від лану до столу». Стратегія охоплює заходи з розроблення законодавства та впровадження значної кількості заходів, які стосуються як загальної національної системи контролю, так і окремих продуктів та процесів.

Відповідно до Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2015–2020 роки, було Ухвалено низку нормативно-правових актів Мінагрополітики, якими встановлено вимоги до низки продуктів харчових продуктів, а саме: Наказ від 13.07.2016 р. № 157 «Вимоги до продуктів з какао та шоколаду» та Наказ від 28.12.2017 р. № 705 «Про внесення змін до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13 квітня 2016 року № 157», яким встановлено, що надання на ринку продуктів із какао та шоколаду, які введені або будуть введені в обіг до 01 липня 2019 року, не може бути заборонено або обмежено з причин невідповідності всім чи окремим положенням Вимог, затверджених Наказом від 13.07.2016 № 157, до закінчення строку придатності таких продуктів; Наказ від 02.11.2017 р. № 592 «Вимоги до видів цукрів, призначених для споживання людиною»; Наказ від 19.06.2019 р. № 330 «Про затвердження Вимог до меду». Також із 01 січня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних позначень», яким визначено засади правової охорони географічних позначень в Україні та врегульовано відносини, що виникають у зв'язку з їх реєстрацією, використанням та захистом [13, с. 136].

Однією з основоположних системних змін є впровадження Міжнародної системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР – Hazard Analysis and Critical Control Points) [14], яка інтегрована в законодавство ЄС і її впровадження затверджено в Україні Законом «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [15] та доповнена рядом інших законодавчих актів. Аналогом НАССР є стандарти Системи управління безпечністю харчових продуктів вітчизняні – ДСТУ 4161-2003 [16] та міжнародні – ISO 22000 [17].

З метою подальшої інтеграції європейських норм та усунення окремих невідповідностей вимогам ЄС 18 травня 2017 року було прийнято Закон України № 2042 «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [18], який приводить національне законодавство у відповідність з Регламентами ЄС № 854/2004, № 882/2004, № 669/2009, Директивою Ради ЄС № 97/78/ЕС. Він покликаний побудувати систему контролю безпечності харчових продуктів і кормів, яка буде еквівалентною європейській системі. Це, в свою чергу, дозволить зняти існуючі обмеження на експорт вітчизняних харчових продуктів та кормів до ЄС. Головна ідея цього Закону – це комплексний контроль на всіх стадіях виробництва харчових продуктів за принципом «від лану до столу» на основі ризик-орієнтованого підходу. При цьому контроль починається ще на рівні харчового ланцюга тварини. В Законі йдеться про контроль не тільки харчових продуктів, а й кормів, якими годують тварин, а також про їх здоров'я і благополуччя [7].

2. Підсектор експорт сільськогосподарських товарів і продуктів до ЄС. Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) [19] заклав правову основу та основи цінностей продовольчої системи ЄС. Торгівля сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування з країнами, що не входять до ЄС, є ще одним важливим елементом продовольчої системи ЄС [20].

У даному підсекторі Україна взяла на себе низку зобов'язань, які умовно можна розділити на кілька напрямів: 1) питання, пов'язані із приведенням національного законодавства у відповідність до вимог європейських норм щодо маркування, пакування, торгівлі та захисту прав спо-

живача щодо цукру, фруктових соків, екстрактів кави та цикорію, какао і шоколаду, фруктових джемів, желе та мармеладу, оливкової олії; 2) питання, пов'язані із наближенням законодавства у сфері насінництва, матеріалу для розмноження фруктових рослин, винограду та декоративних рослин, лісного репродуктивного матеріалу, насіння злакових культур; 3) питання встановлення європейських правил регулювання на ринку сільськогосподарської продукції; 4) вдосконалення законодавства про корми відповідно до вимог ЄС [21].

Загалом у підсекторі передбачено роботу з наближення законодавства до 33 європейських Регламентів та Директив, що тягне за собою величезну кількість заходів, робота над якими дуже складна та обтяжлива, зважаючи на обмежені можливості та ресурси Мінекономіки й об'єми майбутньої діяльності [21]. Зобов'язання по яким ще не почався процес імплементації: 304 «Встановлення детальних правил реалізації м'яса великої рогатої худоби, вік якої не перевищує 12 місяців, проведення перевірок і контролю м'яса з третіх країн та взаємодії з органами ЄС у питаннях контролю» (Регламент Комісії (ЄС) 566/2008 від 18 червня 2008 року); 305 «Розробка та впровадження детальних стандартів торгівлі яйцями відповідно до європейських вимог, запровадження детальних стандартів торгівлі яйцями, призначеними для розведення, та курчатками/пташенятами свійської птиці, вирощеними на птахофермах, розробка та впровадження детальних стандартів торгівлі м'ясом свійської птиці відповідно до вимог права ЄС» (Регламент Комісії (ЄС) 598/2008 від 24 червня 2008 року; Регламент Комісії (ЄС) 617/2008 від 27 червня 2008 року); 306 «Запровадження європейської системи ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби, торгівлі тваринами, маркування м'яса, запровадження класифікації туш великої рогатої худоби, свинячих і баранячих туш та повідомлення про ціни на них» (Регламент Комісії (ЄС) 1249/2008 від 10 грудня 2008 року); 307 «Впровадження системи стандартів продажу сільськогосподарської продукції» (Регламент Ради (ЄС) 2991/94 (скасований та замінений Регламентом Ради (ЄС) 1234/2007, скасований та замінений Регламентом (ЄС) 1308/2013 від 17 грудня 2013 року); 308 «Приведення вимог щодо відсоткового вмісту жирів у певних видах молочної продукції, а також умов використання позначення «масло» у відповідність із нормами права ЄС» (Регламент Комісії (ЄС) 445/2007 від 23 квітня 2007 року).

3. Підсектор екологічних вимог до агробізнесу. Угода про асоціацію також містить в інших розділах вимоги, які безпосередньо стосуються операторів сільськогосподарського ринку та дотримання ними екологічних стандартів. Так, Директива 2011/92/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище (кодифікація)» та Директива Ради 91/676/ЄС про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел, із змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003. Ці директиви містяться у додатку ХХХ до глави 6 «Навколишнє природне середовище» Угоди про асоціацію. Директива щодо оцінки впливу на навколишнє середовище вже імplementована в українське законодавство шляхом прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», який вступив у силу 18 грудня 2017 року. Він передбачає проведення процедури оцінки потенційного впливу на довкілля великих об'єктів та видів діяльності, які потенційно можуть мати значний негативний вплив на довкілля, а також проведення громадського обговорення щодо цього планованого об'єкту. Процедура оцінки впливу є частиною дозвільної процедури для цих об'єктів. Закон стосуватиметься лише нових об'єктів, тобто, діючі ферми, наприклад, не підпадуть під його дію, лише у разі значної реконструкції, перепрофілювання тощо. Закон містить перелік видів діяльності, до яких застосовується ця процедура (стаття 3 Закону) [7, с. 16].

Разом з набранням чинності закону «Про оцінку впливу на довкілля», запущено Єдиний реєстр із оцінки впливу на довкілля, де також розміщені підзаконні акти та процедури. За інформацією із Єдиного Реєстру з оцінки впливу на довкілля, щороку розпочинається близько 1600 процедур оцінки впливу на довкілля. Значна кількість справ завершується відмовою у видачі висновків з оцінки впливу на довкілля або призначенням додаткової оцінки впливу на довкілля, і основною причиною цього є некоректність звітів з оцінки впливу на довкілля, поданих суб'єктами господарювання. Фактично, кількість таких звітів з оцінки впливу на довкілля є більшою [22].

Тому на нашу думку необхідно внести зміни у Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та надати можливість доопрацьовувати подані звіти та завершити процедуру. Адже в законі передбачено або повторну подачу звіту (ч.3 ст.13) або нового.

Крім зазначеного, експерти Професійної асоціації екологів України вважають, що великій кількості випадків у звітах бракує інформації про найбільш значні впливи на довкілля, що дуже ускладнює видачу обґрунтованих висновків, порушує права громадськості на належне екологіч-

не інформування, перешкоджає належному плануванню екологічних заходів у проектах господарської діяльності, яка має значний вплив на довкілля [22].

Директива, про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел (91/676/ЕЕС), яка запровадить систему застосування безпечніших методів ведення сільськогосподарських робіт, обмежуючи забруднення нітратами, зокрема, через внесення добрив у ґрунт чекає на імплементацію. Директива передбачає використання декількох документів, це: Методика визначення зон вразливих до нітратного забруднення та Кодекс кращих сільськогосподарських практик, які б дозволили збалансувати господарські потреби з необхідністю забезпечення доброго стану води та водних екосистем [23]. Впровадження положень Нітратної директиви було протерміновано вже двічі: у 2017 та 2018 роках, незважаючи на те що вони є інтегрованою частиною нової системи водного управління. Вже зараз розробляються Плани управління річковими басейнами, які би мали включати у себе опис та відповідні заходи для вразливих зон. Проте це досі не можливо зробити, бо немає затвердженої Методики визначення вразливих зон [23]. Імплементація зазначеної директиви дозволить розробити якісні регіональні стратегії та плани з управління водними ресурсами.

4. Підсектор органічного виробництва. Органічне виробництво є одним із перспективних напрямків для впровадження ЄЗК у сільське господарство України. Тому більш детально зупинимось саме на імплементації законодавства ЄС в національну правову систему щодо органічного виробництва і маркування органічних продуктів.

Для України ринок органічної продукції є доволі перспективним, особливо у частині експорту до ЄС, оскільки на таку продукцію встановлено «нульові» ставки та не поширюється квотування, а ціни, як правило, в середньому на 30% вищі за звичайні (неорганічні) аналоги. У цьому сегменті на європейському ринку вже представлені українські компанії, які займаються виробництвом безрвового соку, концентрованих соків, сублімованих, свіжих та заморожених фруктів, вирощуванням та реалізацією зернових культур тощо, хоча обсяги їх поставок поки що явно недостатні [9, с. 69]. Крім того, Україна має свої переваги в АПК, у т.ч. 25% світового «чорнозему». Україна – 4-й найбільший експортер харчових продуктів до ЄС, світовий лідер за експортом соняшнику, у першій десятці – за експортом меду, кукурудзи, пшениці, м'яса птиці [24]. Наразі в Україні працює понад 600 операторів у сфері органічного виробництва [25]. Україна протягом останніх років є лідером з експорту органічної продукції до країн ЄС [21].

Відповідно до статті 405 та Додатку XXXVIII Угоди про асоціацію, Україна зобов'язана поступово наблизити національне законодавство до європейських вимог щодо органічної продукції, зокрема запровадити та встановити: 1) європейські підходи до регулювання ринку органічної продукції, включаючи правила та принципи виробництва та обігу органічної продукції та сировини; 2) європейські правила виробництва органічних харчових продуктів за допомогою переробки; 3) єдиний перелік термінів та логотипів, пов'язаних з маркуванням органічної продукції згідно з правилами ЄС; 4) європейські механізми контролю у сфері органічного виробництва; 5) європейські підходи до регулювання імпорту органічної продукції з третіх країн [21]. Тобто, Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового наближення вітчизняного законодавства по ряду Регламентів, що стосуються органічного фермерства: Регламент Ради ЄС № 834 від 28.06.2007 року про органічне виробництво та маркування органічної продукції [26]; Регламент Комісії ЄС № 889 від 05.09.2008р., що визначає детальні правила імплементації Регламенту Ради ЄС № 834 [27] стосовно органічного виробництва, маркування та контролю; Регламент комісії ЄС №1235 від 08.12.2008 року стосовно умов імпорту органічних продуктів з третіх країн [28].

Імплементация аналізованного підсектору ЄЗК в національну правову систему є найбільш «просунутим», адже було прийнято ряд законів та підзаконних актів щодо європейських стандартів органічного виробництва. Так, крім прийнятого Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» на його виконання були прийняті наступні підзаконні акти: 1) постанови КМУ: від 23.10.2019 р. № 970 «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції»; від 12.02.2020 р. № 87 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу»; 2) накази Мінагрополітики: від 19.03.2019 р. № 143 «Про затвердження порядку підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції у сфері органічного виробництва»; від 22.02.2019 р. № 67 «Про

затвердження державного логотипа для органічної продукції»; від 30.01.2020 р. № 109 «Про затвердження форми заявки на внесення до державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції».

Однак, попри позитивні зміни щодо імплементації законодавства ЄС про органічне виробництво має місце деякі проблемні питання, які пов'язані щонайменше з відсутністю належної державної підтримки органічних господарств.

5. Підсектор – біорозмаїття. У цьому підсекторі, згідно з Додатком XXXVIII до Глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій», Україна взяла зобов'язання наблизити національне законодавство до вимог Регламенту Ради (ЄС) 870/2004 від 24.04.2004 р., що засновує програму Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору та використання генетичних ресурсів у сільському господарстві, та скасовує Регламент (ЄС) 1467/94. Регламент поширюється на генетичні ресурси рослин, мікроорганізмів та тварин, які використовуються або можуть бути використані в сільському господарстві. Його положення містять вимоги щодо заходів, яким надається підтримка на підставі Рамкової програми Європейського співтовариства стосовно досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності. Впровадження цих норм надасть українським селекціонерам можливість більш тісно співпрацювати з європейськими колегами щодо обміну селекційним матеріалом та стосовно підвищення якості такого матеріалу [21].

Однак, взятє зобов'язання 286 «Створення передумов для функціонування європейських правил регулювання поводження з генетичними ресурсами рослин, мікроорганізмів та тварин, які використовуються або можуть бути використані в сільському господарстві» (Регламент Ради (ЄС) 870/2004 від 24 квітня 2004 року) так досі не було імplementовано. Поданий проект Закону України № 5839 від 05.08.2021 р. «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки» [29] направлений на розгляд і чекає на прийняття.

Разом з тим, «озеленення» сільського господарства передбачає не лише виробництво органічної продукції, а й вирощування енергетичних культур та їх використання в енергетичних цілях – для переходу на біопаливо. Відтак, з одного боку, Україна посилює свою конкурентоспроможність на європейських ринках, експортуючи продукцію, а з іншого – знижує потребу у традиційних джерелах енергії, сприяючи забезпеченню енергетичної безпеки країни [9, с. 69]. Для цього вже є ціла низка розроблених спільно з Міненерго України ініціатив. «Зелений» перехід та його невід'ємні складові – енергоефективність та «чиста» енергетика – вже є частиною євроінтеграційного процесу. Серед пріоритетних завдань – законопроекти щодо: 1) відновлення та удосконалення енергосервісу для термомодернізації 100 тисяч бюджетних установ, а також поширення цього механізму об'єктів комунальної сфери та енергетики; 2) створення Фонду декарбонізації – гарантованого джерела фінансування у розмірі щонайменше 1,3 млрд грн. у рік для проектів з енергоефективності, в першу чергу, в промисловості; 3) розвитку високоефективної когенерації для ефективного використання палива; 4) активізації вітчизняної біоенергетики; 5) запровадження конкурентного ринку виробництва і використання біоетанолу та біокомпонентів у транспортній сфері України; 6) введення зелених облігацій в Україні та інші [30]. Вже прийнятий Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року, розробленого відповідно до міжнародних зобов'язань в рамках Енергетичного Співтовариства [31].

Висновки. Імплементація законодавства ЄС в національну правову систему щодо впровадження «Європейського Зеленого Курсу» в сільське господарство України здійснюється: 1) на підставі – Угоди про асоціацію, Плану заходів з наближення законодавства України до права ЄС в агропромисловому комплексі та інших нормативно-правових актів; 2) у підсекторах – політики якості і безпечності харчових продуктів; експорту сільськогосподарських товарів і продуктів до ЄС; екологічних вимог до агробізнесу; органічного виробництва; біорізномаяття; 3) шляхом запровадження державної системи підтримки, у формі – фінансової (прямого та непрямого фінансування державних програм, субсидій, грантів тощо) та інституційної (через систему консультативно-дорадчих органів).

Список використаних джерел:

1. Рабінович М. Гармонізація законодавства України та ЄС: теоретичний аспект. Pravotoday.in.ua: юридичний портал. URL: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-466>.
2. Сокиран М. Адміністративно-правові засади апроксимації законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження з відходами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2018. 19 с.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти ЄЕС від 25 березня 1957 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: від 14.06.1994 р. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
5. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 р. № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05/ed20050508/find?text=%B2%EC%EF%EB%E5%EC%E5%ED%F2%E0%F6%B3%FF#Text>
6. Імплементация екологічних зобов'язань в умовах дерегуляції в Європейському Союзі: досвід кращих практик для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2017. 38 с. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/374/files/webenvironmentalimplementation2018ua.pdf>
7. Адаптація до законодавства ЄС: у фокусі малі та середні виробники аграрної продукції. Базове дослідження, 2е видання. «Зелене досьє» Київ, 2019. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Adaptatsiya-do-zakonodavstva-YES_u-fokusi-mali-ta-seredni-vyrobnyky-agrarnoyi-produktsiyi-2e-vydannya.pdf
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
9. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Центр Разумкова, 2019. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
10. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10>
11. План заходів з наближення законодавства України до права ЄС в агропромисловому комплексі: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 27.06.2018 р. № 313. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN044053>
12. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80#Text>
13. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020. Кабінет Міністрів України, 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/zviti-provikonannya/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final.pdf>
14. Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP). FDA, 2021. URL: <https://www.fda.gov/food/guidance-regulation-food-and-dietary-supplements/hazard-analysis-critical-control-point-haccp#:~:text=HACCP%20is%20a%20management%20system,consumption%20of%20the%20finished%20product>.
15. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>
16. ДСТУ 4161-2003. Система управління безпекою пищевих продуктів. Національний стандарт України, 2003. URL: <http://dnz88.edu.kh.ua/Files/downloads/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%204161.pdf>
17. ISO 22000. Системы менеджмента безопасности пищевой продукции. ISO, 2021. URL: <https://www.iso.org/ru/iso-22000-food-safety-management.html>
18. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 р. № 2042 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text>

19. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Підписання від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

20. Кучер М. Імплементация Європейського «зеленого курсу» в інтересах українського аграрного сектору. AgroPolit.com, 2021. URL: <https://agropolit.com/blog/458-implementatsiya-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-v-interesah-ukrayinskogo-agrarnogo-sektoru>

21. Україна та угода про асоціацію. Моніторинг виконання 2014-2019. ГО «Український центр європейської політики», Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, Київ, 2020 р. 544 с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/zvit_5_2020_web_FINAL_2.pdf

22. Оцінка впливу на довкілля: перезавантаження. ECOBUSINESS, 2021. URL: <https://ecolog-ua.com/news/osinka-vplyvu-na-dovkillya-perezavantazhenya>

23. Нітратне забруднення води та сільське господарство: проблема та рішення. Екодія, 2018. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/nitratne_zabrudnennia_vody-s.pdf

24. Українським аграріям пропонують впроваджувати органічне вуглецеве землеробство. Agropolit.com., 2021. URL: <https://agropolit.com/news/21839-ukrayinskim-agrariyam-proponuyut-vprovadjuvati-organichne-vugletseve-zemlerobstvo>

25. В Україні працює понад 600 операторів органічного виробництва. AgroPolit.com, 2021. URL: <https://agropolit.com/news/11721-v-ukrayini-pratsyuye-ponad-600-operatoriv-organichnogo-virobnitstva>

26. Органік Стандарт – 10 років лідерства та надійності. Органік Стандарт, 2021. URL: https://organicstandard.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf

27. Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) № 1358/2014 від 18 грудня 2014 року про внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 889/2008 про встановлення детальних правил імплементатії Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007, що стосуються походження тварин органічної аквакультури, практик господарювання в аквакультурі, кормів для тварин органічної аквакультури та продуктів і речовин, дозволених для використання в органічній аквакультурі. Прийняття від 18.12.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-14#Text

28. Document 02008R1235-20180724. Consolidated text: Commission Regulation (EC) No 1235/2008 of 8 December 2008 laying down detailed rules for implementation of Council Regulation (EC) No 834/2007 as regards the arrangements for imports of organic products from third countries. An official website of the European Union, 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02008R1235-20180724>

29. Проект Закону про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки №5839 від 05.08.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72618

30. Для підготовки до Європейського зеленого курсу важливо створити прозоре і зрозуміле законодавче підґрунтя та механізми. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, опубліковано 23 грудня 2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dlya-pidgotovki-do-yevropejskogo-zelenogo-kursu-vazhливо-stvoriti-prozore-i-zrozumile-zakonodavche-pidgruntya-ta-mehanizmi>

31. Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1803-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1803-2021-%D1%80#Text>

ТОПЧІЙ В. В., БОДУНОВА О. М.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF CYBER SECURITY OF UKRAINE

У статті висвітлено основи адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки в Україні. Зазначено, що серед правових механізмів забезпечення кібербезпеки адміністративна відповідальність займає першорядне місце в системі заходів охорони суспільних відносин у кіберсфері, так як норми адміністративної відповідальності спрямовані на попередження та припинення протиправних посягань на охоронювані законом відносини у кіберпросторі та є найкращим і ефективним засобом підтримання в державі законності й правопорядку. Визначено, що обґрунтованим є наступне визначення адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки України – це різновид юридичної відповідальності, що є засобом адміністративно-правової охорони відносин у кіберпросторі, є наслідком винного антисуспільного діяння у сфері забезпечення кібербезпеки, і головне призначення якого у примусовому припиненні протиправних дій, що стосуються незаконного втручання в комп'ютерні та телекомунікаційні системи й порушення при цьому прав та свобод людини, інтересів держави та суспільства. Адміністративним проступком у сфері забезпечення кібербезпеки є протиправне, винне діяння (бездіяльність), що завдає значної шкоди відносинам у сфері кіберпростору, порушує права людини й інтереси суспільства і держави у цій сфері та встановлений правопорядок використання інформаційних й телекомунікаційних систем, а також за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність. З'ясовано, що виявлення спеціальних ознак конкретного складу адміністративного правопорушення, здійснення його правильної класифікації, а також визначення адекватної характеру делікту міри адміністративного покарання є неможливим без встановлення його безпосереднього об'єкта. За своїм змістом безпосередній об'єкт адміністративного інформаційного правопорушення є результатом найнижчого ступеня нормативного та наукового узагальнення соціальних цінностей, які охороняються законом, що забезпечує їх прямиий зв'язок із конкретними інформаційними відносинами, в межах яких вчинено адміністративний делікт, змістом конкретної правової заборони, а також адміністративними стягненнями, передбаченими за її порушення.

Ключові слова: цифровізація, адміністративна відповідальність, кібербезпека, юридична відповідальність, санкції, електронне урядування, державні послуги.

The article highlights the basics of administrative responsibility in the field of cybersecurity in Ukraine. It is noted that among the legal mechanisms for cybersecurity, administrative liability is paramount in the system of measures to protect public relations in cyberspace, as the rules of administrative liability are aimed at preventing and stopping illegal encroachments on legally protected relations in cyberspace and are the best and most effective means of maintaining law and law and order. It is determined

© ТОПЧІЙ В. В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор (Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України) ORCID ID: 0000-0003-4596-6469

© БОДУНОВА О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології (Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України) ORCID ID: 0000-0001-9179-5985

that the following definition of administrative liability in the field of cybersecurity of Ukraine is justified – it is a kind of legal liability, which is a means of administrative and legal protection of relations in cyberspace, concerning illegal interference in computer and telecommunication systems and violation of human rights and freedoms, interests of the state and society. An administrative offense in the field of cybersecurity is an illegal, culpable act (inaction) that causes significant damage to relations in the field of cyberspace, violates human rights and the interests of society and the state in this area and the established law on information and telecommunications systems. a special type of state coercion – administrative liability. It was found that the detection of special features of a particular composition of an administrative offense, the implementation of its correct classification, as well as determining the adequate nature of the tort measure of administrative punishment is impossible without establishing its direct object. In terms of its content, the direct object of an administrative information offense is the result of the lowest degree of normative and scientific generalization of social values protected by law, which provides their direct connection with specific information relations within which an administrative tort is committed, the content of a specific legal prohibition also administrative penalties provided for its violation.

Key words: *digitalization, administrative responsibility, cybersecurity, legal responsibility, sanctions, e-government, public services.*

Актуальність теми. В умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні особливо значення набуває інститут адміністративної відповідальності, який є обґрунтованим засобом охорони інформаційних правовідносин, зокрема, і в кіберпросторі, що спрямовується на запобігання порушень прав людини та інтересів держави у зазначеній сфері відносин.

Юридична відповідальність є тим фундаментальним правовим засобом, механізмом, гарантом, який покликаний забезпечувати регулятивну, захисну й охоронну дієвість права, конче необхідну сьогодні в інформаційному житті суспільства [1, с. 6]. Сучасна вітчизняна практика переконливо доводить, що неспроможність держави забезпечити ефективну дію інституту юридичної відповідальності – своєчасно відновити порушені права громадян, примусити державні органи та їхніх посадових осіб до виконання своїх обов'язків, послідовно, незважаючи на посади, чини і ранги, застосовувати до правопорушників відповідні заходи державного впливу – призводить до того, що вказане конституційне положення так і залишатиметься декларацією [2].

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння юридичної відповідальності пов'язується з правовідносинами між державою і правопорушником, до якого застосовують юридичні санкції з негативними для нього наслідками [3, с. 29]. Іншими словами, реагування держави в особі посадових осіб чи органів на правопорушення та обов'язок правопорушника зазнавати несприятливих наслідків. У свою чергу для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, вказаних в них певних заходів відповідальності.

Узагальнюючи різноманітність думок вчених, логічним є твердження, що юридична відповідальність є реакцією уповноважених органів через примусові заходи на протиправну поведінку правопорушника, негативним наслідком чого є позбавлення певних суспільних благ. Крім того, юридична відповідальність формує у громадян розуміння певних їх юридичних зобов'язань, недотримуючись яких вони стають правопорушниками. Таким чином, виходячи із загальних суджень щодо юридичної відповідальності обґрунтованим є визначення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення кібербезпеки, як правових гарантій забезпечення суб'єктивних прав та обов'язків громадян, застереження їх від кіберконфліктів, за умови належного та своєчасного реагування суб'єктів забезпечення кібербезпеки на протиправні діяння у кіберсфері.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» «особи, винні у порушенні законодавства у сферах національної безпеки, електронних комунікацій та захисту інформації, якщо кіберпростір є місцем та/або способом здійснення злочину, іншого винного діяння, відповідальність за яке передбачена цивільним, адміністративним, кримінальним законодавством...» [4]. Також закон визначає загальні засади юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері кібербезпеки. Так, стаття 12 Закону визначає, що кіберпростір може бути одночасно «місцем та способом вчинення» злочину чи іншого правопорушення.

Серед правових механізмів забезпечення кібербезпеки адміністративна відповідальність займає першорядне місце в системі заходів охорони суспільних відносин у кіберсфері,

так як норми адміністративної відповідальності спрямовані на попередження та припинення протиправних посягань на охоронювані законом відносини у кіберпросторі та є найкращим і ефективним засобом підтримання в державі законності й правопорядку. Крім того, адміністративній відповідальності притаманні ознаки, які виокремлюють її у самостійний вид юридичної відповідальності. Це, насамперед, власний об'єкт правоохорони; власний метод правоохорони (адміністративний та адміністративно-судовий); юридична цілісність галузі, що виявляється у матеріальних, процесуальних нормах, системі адміністративних покарань та можливості визначення їхніх особливостей і меж; здатність до саморозвитку, систематизації нормативного фонду галузі [5, с. 129].

Варто звернути увагу на те, що усвідомлення та розкриття інституту адміністративної відповідальності, з'ясування його місця в системі адміністративного права та інших галузях права, а також щодо забезпечення кібербезпеки України набуває надзвичайно важливого значення, так як безпосередньо пов'язується з необхідністю удосконалення національного законодавства.

Перш за все, необхідно чітко розмежовувати кримінально каране діяння з адміністративним правопорушенням. Традиційно таким розмежуванням є ступінь суспільної небезпеки, при цьому злочин характеризується суспільною небезпечністю, а адміністративний проступок – суспільною шкодою. Дурманов Н.Д., Здравомислов Б.В., Строгович М.С., Самощенко І.С. дотримуються погляду, згідно з яким злочини – це якісно особливий вид правопорушень, а їх основна матеріальна властивість полягає у суспільній небезпечності. Суспільна небезпека сповна характеризує винятково кримінальні правопорушення. Тому для інших порушень права ця ознака є необов'язковою [6, с. 72].

Поряд з цим, має місце і думка, що суспільна небезпека характерна для всіх правопорушень, зокрема й адміністративних. Вчені, що розглядають адміністративні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, керуються матеріальною єдністю всіх правопорушень. І злочини, і адміністративні правопорушення, і дисциплінарні провини, і цивільні правопорушення є певною мірою суспільно небезпечними діяннями. Тому суспільна небезпека – це ознака, властива усім без винятку правопорушенням. Відмінність полягає лише в ступені суспільної небезпеки [6, с. 72].

Враховуючи однорідність відносин в інформаційній сфері та кіберпросторі, важливим є також зазначення того, що КУпАП містить більше сотні статей, що визначають адміністративну відповідальність за порушення порядку створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації [1, с. 81].

І, враховуючи визначене раніше співвідношення інформаційної безпеки та кібербезпеки як загального та специфічного, слушною є думку Перуна Т.С., який виділяє три групи адмінвідповідальності в інформаційній сфері:

1) забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до публічної інформації, необхідної для реалізації їх прав, свобод та законних інтересів;

2) забезпечення обмеження доступу до певних відомостей, розповсюдження яких може спричинити негативний вплив правам та свободам громадян, законній діяльності юридичних осіб або національній безпеці;

3) забезпечення безпеки у сфері медіа-інформації [7].

Тобто адміністративна відповідальність у сфері кібербезпеки хоч і не виділяється окремим розділом КУпАП, все ж має певний родовий об'єкт, що хоча б теоретично але відмежовує адміністративні проступки у сфері забезпечення кібербезпеки у загальній сукупності.

З цього приводу актуальним є аналіз ознак адміністративної відповідальності загалом та безпосередньо у сфері кіберпростору. Коваль Л.В. зазначає, що ознаками адміністративної відповідальності є публічний державно- обов'язковий характер [8]. Тобто, правопорушення в будь-якій сфері є порушенням правопорядку, а метою та завданням держави є його охорона. Держава, виконуючи свої функції, забезпечує відновлення порушених права суб'єктів, зокрема, і щодо безпеки відносин у кіберпросторі, забезпечуючи тим самим, правопорядок у суспільстві.

З-поміж іншого, виділяють цілу низку ознак адміністративної відповідальності, зокрема:

1) зосередження права адміністративного покарання в руках органів виконавчої влади та загальних судів;

2) репресивний характер правопорушення, тобто будь-яка особа притягується до адміністративної відповідальності, якщо буде доведена її вина, що є виявленням волі та свідомості людини;

3) в адміністративній відповідальності міститься два аспекти правової відповідальності: їх позитивне та ретроспективне виявлення: перше визначається як безпосередній обов'язок ви-

конувати норми права, нести відповідальність за їх порушення, а друге – наслідок конкретного протиправного діяння, відповідальність за адміністративний проступок, тобто за вчинене діяння;

4) норми, які встановлюють адміністративну відповідальність, своїм впливом виконують допоміжну роль для інших галузей права;

5) введення до багатьох норм КУпАП таких повноважень, згідно з якими можна діяти на власний розсуд під час встановлення адміністративних заборон;

6) можливість того, що існує заміна деяких видів покарання, наприклад, виправних робіт на штраф чи адміністративний арешт тощо [9, с. 58].

Отже, обґрунтованим є наступне визначення адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки України – це різновид юридичної відповідальності, що є засобом адміністративно-правової охорони відносин у кіберпросторі, є наслідком винного антисуспільного діяння у сфері забезпечення кібербезпеки, і головне призначення якого у примусовому припиненні протиправних дій, що стосуються незаконного втручання в комп'ютерні та телекомунікаційні системи й порушення при цьому прав та свобод людини, інтересів держави та суспільства.

Для виникнення адміністративної відповідальності необхідною є наявність усіх трьох підстав і у, визначеній вище послідовності, тобто, насамперед наявність норми адміністративної відповідальності з визначенням правопорушення (проступку) та санкцій, що застосовуються до суб'єкта правопорушення. Таким чином, адміністративним проступком у сфері забезпечення кібербезпеки є протиправне, винне діяння (бездіяльність), що завдає значної шкоди відносинам у сфері кіберпростору, порушує права людини й інтереси суспільства і держави у цій сфері та встановлений правопорядок використання інформаційних й телекомунікаційних систем, а також за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність.

Зазначені ознаки формують фактичні підстави адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки і вони притаманні будь-якому адміністративному проступку в цій сфері. Поряд з цим, юридичною підставою залишається склад адміністративного проступку, що є встановленою нормами адміністративного права сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння визнається адміністративним проступком.

Визначені статтею 9 КУпАП ознаки адміністративного правопорушення є конструктивними, загальними і властиві будь-яким адміністративним правопорушенням. Їх сукупність у правознавстві і отримала назву «склад адміністративного правопорушення».

Обґрунтований підхід до визначення об'єкта адміністративного правопорушення в сфері забезпечення кібербезпеки має значне теоретичне й практичне значення. Об'єкт адміністративного правопорушення обумовлює не тільки виникнення адміністративно-правової заборони, але й значною мірою юридичну структуру, обсяг і межі адміністративно-правової охорони. Крім того, об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття адміністративного інформаційного правопорушення, впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак цих деліктів.

Розкриваючи юридичну сутність об'єкта адміністративних правопорушень у сфері забезпечення кібербезпеки варто зазначити, що перш за все це охоронювані законом суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі збиранням, зберіганням, поширенням, захистом інформації, проти яких спрямоване правопорушення, яким заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння.

З точки зору прихильників такого тлумачення об'єкту адміністративного правопорушення, конкретні діяння саме тому і мають характер соціально шкідливих, антисуспільних правопорушень та забороняються правовими нормами з одночасною загрозою застосування адміністративних стягнень, що вони заподіюють шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. Їх визнання об'єктом адміністративних правопорушень сприяє виявленню соціальної сутності адміністративного проступку.

Враховуючи чинне законодавство щодо відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, та види інформаційних відносин, що можуть обмежуватися відносинами у кіберпросторі, можливим є виділення наступних видових об'єктів адмінпроступків у сфері забезпечення кібербезпеки:

- 1) адміністративні правопорушення в галузі інформатизації;
- 2) адміністративні правопорушення в галузі реклами;
- 3) адміністративні правопорушення у галузі формування та використання
- 4) інформаційної інфраструктури;
- 5) адміністративні правопорушення у сфері електронного урядування;

- 6) адміністративні правопорушення у галузі індустрії програмної продукції;
- 7) адміністративні правопорушення у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації;
- 8) адміністративні правопорушення в медіа-сфері; адміністративні правопорушення у сфері інформаційного забезпечення виборчого процесу та процесу референдуму;
- 9) адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів владних повноважень.

Виявлення спеціальних ознак конкретного складу адміністративного правопорушення, здійснення його правильної класифікації, а також визначення адекватної характеру делікту міри адміністративного покарання є неможливим без встановлення його безпосереднього об'єкта.

За своїм змістом безпосередній об'єкт адміністративного інформаційного правопорушення є результатом найнижчого ступеня нормативного та наукового узагальнення соціальних цінностей, які охороняються законом, що забезпечує їх прямиий (найбільш тісний) зв'язок із конкретними інформаційними відносинами, в межах яких вчинено адміністративний делікт, змістом конкретної правової заборони, а також адміністративними стягненнями, передбаченими за її порушення.

Враховуючи традиційний підхід, безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення у сфері забезпечення кібербезпеки обмежується диспозицією норми про адміністративну відповідальність чинного законодавства. Але з метою розширення переліку соціальних благ, що стосуються сфери забезпечення кібербезпеки та потребують адміністративно-правової охорони, чинне законодавство щодо адміністративної відповідальності містить склади адміністративних правопорушень, за якими кілька соціальних благ одночасно є безпосереднім об'єктом. Зокрема, у сфері забезпечення кібербезпеки це стосується статей 51⁶, 148⁶ та 212⁶ КУпАП [299]. У межах таких складів в адміністративному праві виділяють основний, додатковий та факультативний безпосередні об'єкти.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров О.О., Тугарова О.К. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері: навч. посіб. Київ: Нац. акад. СБУ. 2015. 172 с.
2. Стан розробки загальнотеоретичних досліджень юридичної відповідальності в Україні. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: моногр. І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота. 2014. 343 с.
3. Марчук В.М., Николаєва Л.В. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність. Київ: Вид-во економ. ун-ту. 1996. 183 с.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. №2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
5. Коваль Л.В. Адміністративне право: курс лекцій: для студентів юридичних вузів та факультетів. Київ: Венгурі, 1996. 224 с.
6. Леонідова О.О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. 2010. 190 с.
7. Перун Т.С. Адміністративна відповідальність в системі заходів забезпечення інформаційної безпеки. URL: <http://aphd.ua/publication-229/>
8. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення. Київ: Вища школа, 1975. 159 с.
9. Леонідова О.О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. 2010. 190 с.

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.3.6>

ВІТЮК Д. Л.

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВООПОРУШЕННЯМ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ**

**INSTITUTIONAL MECHANISM FOR THE PREVENTION
OF CRIMINAL OFFENSES OF AN INTERNATIONAL NATURE**

Актуальність статті полягає в тому, що важливість створення та діяльності універсальних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру потребує більш детального комплексного наукового дослідження окремих питань, пов'язаних із цією діяльністю. Деякі проблемні питання міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, у тому числі за участю України, дедалі частіше стають предметом обговорення в засобах масової інформації, в наукових колах, а також предметом гострих дискусій. У зв'язку з цим актуальним є дослідження міжнародних організацій щодо запобігання злочинності. Метою наукової статті є вивчення та аналіз діяльності окремих міжнародних організацій щодо запобігання злочинності, обґрунтування основних напрямів їх діяльності. У статті розглянуто діяльність окремих міжнародних організацій щодо запобігання злочинності. Зазначено, що запобігання злочинності є одним з важливих напрямів діяльності кожної держави. Стрімке зростання й інтернаціоналізація кримінальних правопорушень в останні роки зумовила розширення співпраці держав у цьому напрямку і створення міжнародних універсальних норм, які передбачають основи запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру. Окрім цього, важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні є створення окремих інституцій, основним завданням яких є запобігання злочинності в усьому світі. Наголошено, що для ефективної діяльності із запобігання, протидії та розслідування злочинів міжнародного характеру (транскордонних, трансконтинентальних, транснаціональних) вважаємо за доцільне створення міжнародних органів карного правосуддя в структурі ООН – міжнародної організації, під егідою якої узгоджуються дії націй у досягненні міжнародного миру та безпеки. Зроблено висновок, що стрімке зростання й інтернаціоналізація кримінальних правопорушень в останні роки зумовила розширення співпраці держав у цьому напрямку і створення міжнародних універсальних норм, які передбачають основи запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру. Окрім цього, важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні є створення окремих інституцій, основним завданням яких є запобігання злочинності в усьому світі.

***Ключові слова:** кримінальні правопорушення міжнародного характеру, міжнародний механізм, ООН, міжнародні органи, запобігання злочинності*

The relevance of the article lies in the fact that the importance of the creation and operation of universal mechanisms for the prevention of international criminal offenses requires a more detailed comprehensive scientific study of individual issues related to this activity. Some problematic issues of international cooperation in the fight against crime, including with the participation of Ukraine, are increasingly becoming the subject of discussion in the mass media, in academic circles, as well as the subject of heated discussions. In this regard, research by international organizations on crime prevention is relevant. The purpose of the scientific article is to study and analyze the activity of individual international organizations in the prevention of crime, to substantiate the main directions of their activity. The article examines the activities of certain international organizations related to crime prevention. It is noted that crime prevention is one of the important areas of activity of every state. The rapid growth and internationalization of criminal offenses in recent years led to the expansion of cooperation between states in this direction and the creation of international universal norms that provide for the basics of preventing criminal offenses of an international nature. In addition, an important direction for the prevention of criminal offenses at the international level is the creation of separate institutions whose main task is the prevention of crime around the world. It was emphasized that for the effective prevention, counteraction and investigation of crimes of an international nature (cross-border, transcontinental, transnational), we consider it expedient to create international criminal justice bodies within the structure of the UN – an international organization under whose auspices the actions of nations are coordinated in order to achieve international peace and security. It was concluded that the rapid growth and internationalization of criminal offenses in recent years led to the expansion of cooperation between states in this direction and the creation of international universal norms that provide for the basics of preventing criminal offenses of an international nature. In addition, an important direction for the prevention of criminal offenses at the international level is the creation of separate institutions whose main task is the prevention of crime around the world.

Key words: *criminal offenses of an international nature, international mechanism, UN, international bodies, crime prevention.*

Вступ. Запобігання злочинності є одним з важливих напрямів діяльності кожної держави. Стрімке зростання й інтернаціоналізація кримінальних правопорушень в останні роки зумовили розширення співпраці держав у цьому напрямку і створення міжнародних універсальних норм, які передбачають основи запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру. Окрім цього, важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні є створення окремих інституцій, основним завданням яких є запобігання злочинності в усьому світі.

Важливість створення та діяльності універсальних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру потребує більш детального комплексного наукового дослідження окремих питань, пов'язаних із цією діяльністю. Деякі проблемні питання міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, у тому числі за участю України, дедалі частіше стають предметом обговорення в засобах масової інформації, в наукових колах, а також предметом гострих дискусій. У зв'язку з цим актуальним є дослідження міжнародних організацій щодо запобігання злочинності.

Метою статті є вивчення та аналіз діяльності окремих міжнародних організацій щодо запобігання злочинності, обґрунтування основних напрямів їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Важливим зовнішньополітичним завданням для нашої держави є формування безпечного міжнародного середовища, розвиток кооперації у протидії транснаціональній злочинності у глобальному і регіональному вимірах, що є найважливішими гарантіями суверенного розвитку України. Держава прагне забезпечити для себе гідний геополітичний статус повноцінного й рівноправного суб'єкта в системі міжнародних відносин, надійного партнера у вирішенні будь-яких питань, що стосуються співпраці у протидії злочинності [1].

Важливою ланкою в системі міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю є Організація Об'єднаних Націй. У ст. 1 Статуту ООН однією з її цілей проголошується здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального,

культурного і гуманітарного характеру. До сфери соціальної і гуманітарної діяльності ООН належать питання попередження злочинності, боротьби з нею і поведження з правопорушниками. Зазначені питання стали предметом систематичного розгляду Генеральною Асамблеєю ООН, Радою Безпеки ООН, Економічною і Соціальною Радою ООН.

Україна як одна з держав-фундаторів ООН надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики.

Упродовж майже 65-річної історії членства в ООН Україна зробила суттєвий внесок у її діяльність у сфері міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. За час свого членства в Раді Безпеки ООН, Економічній і Соціальній Раді ООН, Раді ООН з прав людини, Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Комісії з наркотичних засобів, Статистичній комісії та інших органах, Україна проводила активну діяльність щодо вироблення міжнародних механізмів з протидії міжнародній злочинності.

Виходячи з нагальної необхідності розробки світовою спільнотою ефективних заходів боротьби з тероризмом, Україна приєдналася до глобальної антитерористичної коаліції, підтвердила свою готовність докласти максимальних зусиль для спільної боротьби з міжнародним тероризмом, насамперед у рамках ООН. На 56-й сесії Генеральної Асамблеї та засіданнях Ради Безпеки ООН делегацією України було виголошено низку ініціатив, спрямованих на активізацію міжнародного співробітництва в цій сфері. Під час Всесвітнього Саміту у 2005 р. Україна поряд із США, Росією, Канадою та Францією увійшла в першу п'ятірку держав, які підписали Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму. Наразі наша держава є учасником усіх універсальних антитерористичних міжнародних договорів [2].

Серед зовнішньополітичних пріоритетів України у сфері боротьби зі злочинністю є підтримання й розвиток співробітництва з Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерполом), провідною і водночас унікальною міжнародною правоохоронною організацією.

Завдяки винятковій структурі, правовій базі й технічному оснащенню Інтерпол здатний ефективно й раціонально координувати міжнародне поліцейське співробітництво, а також брати безпосередню участь у попередженні та локалізації злочинності. До повноважень Інтерполу належать координація спільних операцій поліцейських підрозділів різних країн щодо боротьби з наркобізнесом, торгівлею людьми, тероризмом, сприяння узгодженості й одночасності їх проведення, а також оголошення міжнародного розшуку злочинців, які переховуються від правосуддя.

Україну було прийнято до Міжнародної організації кримінальної поліції у 1992 р. Повноправним членом цієї організації наша держава стала в 1993 р. після створення Національного центрального бюро Інтерполу [3]. За цей період пройдено нелегкий шлях становлення, розвитку і визнання українського Бюро Інтерполу як одного з передових підрозділів, що представляє інтегри держави на міжнародному рівні.

Для ефективної діяльності із запобігання, протидії та розслідування злочинів міжнародного характеру (транскордонних, трансконтинентальних, транснаціональних) вважаємо за доцільне створення міжнародних органів карного правосуддя в структурі ООН – міжнародної організації, під егідою якої узгоджуються дії націй у досягненні міжнародного миру та безпеки.

При їх створенні слід врахувати позитивний досвід діяльності Міжнародного суду ООН (стаття 7 Статуту ООН, Статут Міжнародного Суду) [4], а також Міжнародного кримінального суду щодо: встановлення карної відповідальності за кримінальні правопорушення міжнародного характеру та визначення міри покарання за їх вчинення; засад притягнення до карної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень міжнародного характеру; повноважень та юрисдикції такого міжнародного органу правосуддя; розслідування кримінальних правопорушень міжнародного характеру; карного переслідування; судового розгляду відповідних справ, оскарження й перегляду рішень; виконання покарань.

Крім того, необхідно розробити дієвий міжнародно-правовий механізм запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру новоствореними міжнародними органами кримінального правосуддя, спрямований на реалізацію рішень ООН із зазначених питань, зокрема Віденської декларації про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, прийнятої на Десятому конгресі Організації Об'єднаних Націй щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками, яка відбулася 10-17 квітня 2000 року у Відні.

Головні органи кримінального правосуддя ООН та підрозділи в державах-членах ООН мають комплектуватися працівниками безпекових структур органів правосуддя та правоохоронних органів. У зв'язку з цим в національному трудовому законодавстві слід запровадити інститут

направлення досвідчених працівників для подальшої роботи та службової діяльності в міжнародні організації. Для цього необхідно визначити категорії таких посад, порядок направлення працівників, передбачити зарахування часу їх перебування на відповідних посадах у міжнародних організаціях до стажу роботи (служби) у відповідних органах державної влади України [5, с. 11].

Реалії такі, що уже сьогодні є нагальна потреба в подальшому поглибленні наукових досліджень міжнародної та регіональної юрисдикції щодо засадничих положень соціально-комунікаційного права, інтелектуального права, інноваційного права, інформаційного права, електронного права, кіберправа, ІТ-права, ІТ-економіки, ІТ-інтелектуального права, ІТ-кібербезпеки, кіберкримінології, кіберкриміналістики, кіберекспертології, кібердетективознавства з метою посилення ефективності запобігання і протидії протиправним діям у кіберпросторі та інтернет-просторі (кібертероризму, кібершахрайству, кіберзлочинності) у сфері соціально-комунікаційних інформаційних технологій [6, с. 25].

Свідоме людство насторожує можливе поетапне надання прав і свобод електронному інтелекту та можливе зрівняння даних прав у майбутньому з правами людини, що стає загрозою для людства як правового, так і суспільно-етичного характеру. В будь-якому варіанті правового розвитку суспільства «електронна особа» потребує безпосереднього визначення її сутності та правового статусу. Тому очевидно, що її творці, власники, користувачі мають і будуть повною мірою нести карну відповідальність за вчинення комп'ютерних злочинів із використанням електронного інтелекту. Вважаємо, що основоположним завданням правотворців та правозахисників є недопущення порушення прав і свобод людини, суспільства та держави з використанням «електронної особи», створеної на базі електронного інтелекту. На ранніх етапах розвитку правової бази, регулюючої даний тип правовідносин між людиною та саботом (роботом або програмою з електронним інтелектом), необхідно передбачити «правові запобіжники» для унеможливлення використання електронного інтелекту для злочинних цілей проти людини, суспільства, держав світу та світової спільноти.

Насамперед на основі впровадження інноваційних технологій електронного інтелекту в життя людства необхідно сформулювати на науковому рівні концептуальні засади взаємовідносин людини і сабота (робота) [7].

Науковці С. Ф. Денисов та В. Г. Павлов звертають увагу на прогностичне повідомлення інформаційного видання *Technology Review*, що вже через 60 років електронний (штучний) інтелект стане значною загрозою для людства. До 2022 року він буде мислити приблизно на 10% як людина, до 2040 року – на 50%, до 2075 року – процеси мислення неможливо буде відрізнити від людських. Таких висновків дійшов шведський вчений, професор Оксфордського університету Нік Бостром (Niklas Boström), який пропонує бути більш обережними в цих питаннях, оскільки вважає його занадто загрозливим для людства (наразі проблемою контролю над штучним інтелектом займаються в світі приблизно шість дослідників, питаннями його створення – десятки і сотні тисяч). Такої самої думки дотримується й Ілон Маск (Elon Musk) – засновник компаній Tesla і SpaceX.

На сьогодні особливу увагу громадськості привертає питання контролю над електронним інтелектом задля забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави та світового співтовариства, зокрема захисту інформації з обмеженим доступом: конфіденційної, службової (комерційна, банківська, адвокатська, нотаріальна, лікарська таємниця, в цілях правосуддя та суверенітету тощо) та державної таємниці.

Так, Європейська коаліція за цифрові права (EDRi) разом із 61-ю іншою громадською організацією, в тому числі Amnesty International, German Digitale Freiheit та Польським фондом Рапортукон, направили відкритий лист із цих питань комісарам ЄС. Автори відкритого листа, а саме шістьдесят дві громадські організації, закликали Європейську комісію заборонити використання в ЄС технологій електронного (штучного) інтелекту, які порушують права людини й дозволяють, наприклад, масове спостереження за жителями.

Високий рівень інноваційних наукових досягнень у сфері електронного інтелекту дозволяє використовувати його можливості для зберігання та обробки великих масивів інформації з метою своєчасного прийняття управлінських рішень, що зумовлює масове розповсюдження таких технологій у житті людства. Проте слід встановити правові механізми запобігання та протидії порушенням фундаментальних прав людини.

Зокрема, низка юридичних сервісів/систем, що використовують електронний (штучний) інтелект, використовуються в судах і поліції та допомагають приймати процесуальні рішення, а саме: 1) у Франції – *Doctrine.fr* (пошукова система), *Prédicite* (аналітика, крім кримінальних

справ), Case Law Analytics (аналітика, крім кримінальних справ), Juris Data Analytics – LexisNexis (пошукова система, аналітика, крім кримінальних справ); 2) у Великій Британії – Luminance (аналітика), HART – Harm Assessment Risk Tool (аналітика, кримінальні справи, оцінка ризику шкоди); 3) у Сполучених Штатах Америки – Watson/Ross – IBM (аналітика), Lex Machina – LexisNexis (аналітика), COMPAS – Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions використовуються судами США для оцінки ймовірності скоєння підсудним рецидиву злочинів та аналізу попередніх проступків; 4) в Аргентині – Prometea (аналітика, цивільні та адміністративні справи); 5) у Китайській Народній Республіці – Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism (аналітика) застосовується у Верховному народному суді КНР.

Однак вважаємо недостатньою підставою прийняття процесуального рішення – отримання результату використання алгоритмів електронного (штучного) інтелекту. Так, мас-медіа повідомили громадськості про те, що американець просидів рік у в'язниці за безпідставним звинуваченням у вбивстві. Єдиний доказ проти нього – «думка» електронного (штучного) інтелекту. Таким чином, він майже рік відсидів у в'язниці за звинуваченням у вбивстві, яке було засноване виключно на доказах, представлених системою з алгоритмами штучного (електронного) інтелекту. Результати експертизи, що базується на даних рішення ShotSpotter, яка фіксує постріли зі зброї в містах США, ставлять під сумнів далеко не вперше [8].

Отже, стрімке зростання й інтернаціоналізація кримінальних правопорушень в останні роки зумовила розширення співпраці держав у цьому напрямку і створення міжнародних універсальних норм, які передбачають основи запобігання кримінальним правопорушенням міжнародного характеру. Окрім цього, важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні є створення окремих інституцій, основним завданням яких є запобігання злочинності в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України. *Право і безпека*. № 3 (35) 2010. С. 10-15. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187223272.pdf>.
2. Діяльність України в рамках ООН URL: <http://www.mfa.gov.ua/uno/ua/4263.htm>.
3. Про Національне центральне бюро Інтерполу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 // Збірник Постанов Кабінету Міністрів України. 1994. № 2. С. 114.
4. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
5. Біленчук П., Кравчук О. Забезпечення миру і безпеки в сучасному світі: правові засади. *Юридичний вісник України*. 2021. № 39. С. 11.
6. Біленчук П. Д., Кобилянський О. Л., Малій М. І., Перелигіна Р. В., Тарасевич Т. Ю. Електронне суспільство, Електронне право, Кібербезпека: стратегія розвитку інноваційної ери: монографія / за заг. ред. П. Д. Біленчук. Київ: УкрДГПІ, 2020. С. 25.
7. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України: монографія / П. Д. Біленчук, М. М. Близнюк, О. Л. Кобилянський, М. І. Малій, Ю. О. Пілоков, О. В. Соболев; за заг. ред. П. Д. Біленчука. Київ: УкрДГПІ, 2018. 284 с.
8. Правові механізми протидії злочинам міжнародного характеру в еру глобальної електронної комунікації URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pravovi-mehanizmu-protydiyi-zlochynam-mizhnarodnogo-harakteru-v-eru-globalnoyi-elektronnoyi-komunikatsiyi>.

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.13
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.3.7>

АНИСТРАТЕНКО Ю. І., ГРИЦЮК І. В.

**ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ**

**PECULIARITIES OF CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING
CERTAIN CATEGORIES OF PERSONS**

Метою статті є дослідження проблем кримінального провадження щодо окремої категорії осіб є співвідношення змісту їх імунітетів і привілеїв, тенденцій до зміни кола осіб, які ними наділені, розробка та розумна деталізація процедури особливого провадження. У статті розглянуто основні питання, які стосуються соціально-правової природи кримінального провадження щодо окремої категорії осіб. Доведено позицію, що дослідження проблеми соціально-правового змісту особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб є надзвичайно актуальним. Аргументовано позицію, що соціально-правовий зміст кримінального провадження щодо окремої категорії осіб неможливий без з'ясування особливостей їх правових статусів. У законодавстві закріплено чинники, які здатні впливати на ступінь виконання процесуальних обов'язків у сфері кримінального судочинства. Такими чинниками є правові та процесуальні імунітети і привілеї. Принцип рівності громадян перед законом і судом, як і правові імунітети та привілеї, недоторканність не раз ставали предметом наукового дослідження, однак до цього часу не досягнуто єдності поглядів щодо змісту, форм і соціального призначення таких винятків з указаного конституційного принципу. Відсутність чіткого розуміння меж депутатської недоторканності призвело до того, що це право та привілеї почали тлумачити абсолютно широко, як повну непідвладність народних депутатів силі законів, що порушує права інших громадян. Юридична сила закону проявляється в тому, що жоден інший орган, окрім того, який його прийняв, не може змінити чи скасувати його; усі інші нормативні акти не повинні суперечити його положенням, у іншому випадку застосуванню підлягають саме норми закону. Кримінальний процесуальний закон містить норми права, тобто загальнообов'язкові правила поведінки, що розраховані на невизначене коло суб'єктів і кількість випадків подібного роду. Зроблено висновок, що особливий порядок кримінального провадження відносно окремих категорій осіб утворюють: 1) особливості здійснення повідомлення про підозру; 2) особливий порядок затримання й обрання запобіжного заходу; 3) необхідність інформування державних та інших органів чи службових осіб про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку.

Ключові слова: *окрема категорія осіб, кримінальне провадження, правовий статус кримінальне судочинство.*

© АНИСТРАТЕНКО Ю. І. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансового права (Університет державної фіскальної служби України). ORCID ID: 0000-0003-2660-0568.

© ГРИЦЮК І. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики, (Університет державної фіскальної служби України). ORCID ID: 0000-0003-2253-4057.

The purpose of the article is to study the problems of criminal proceedings against a particular category of persons is the ratio of the content of their immunities and privileges, trends in changing the range of persons endowed with them, development and reasonable detail of special proceedings. The article considers the main issues related to the socio-legal nature of criminal proceedings against a particular category of persons. The position is proved that the study of the problem of social and legal content of the special order of criminal proceedings against a certain category of persons is extremely relevant. The position is argued that the socio-legal content of criminal proceedings against a certain category of persons is impossible without clarifying the peculiarities of their legal status. The legislation defines the factors that can affect the degree of performance of procedural duties in the field of criminal justice. Such factors are legal and procedural immunities and privileges. The principle of equality of citizens before the law and the courts, as well as legal immunities and privileges, inviolability have repeatedly been the subject of scientific research, but so far no consensus on the content, form and social purpose of such exceptions to this constitutional principle. The lack of a clear understanding of the limits of parliamentary immunity has led to the fact that this right and privilege began to be interpreted quite broadly as the complete insubordination of deputies to the rule of law, which violates the rights of other citizens. The legal force of the law is manifested in the fact that no other body, except the one that adopted it, can change or repeal it; all other normative acts should not contradict its provisions, in other case the norms of the law are subject to application. The Criminal Procedure Code contains the rules of law, that is, the general rules of conduct, which are designed for an indefinite period of time. It is concluded that the special procedure of criminal proceedings in relation to certain categories of persons is formed by: 1) the peculiarities of the implementation of the notification; 2) a special procedure for detaining and choosing a precautionary measure; 3) the need to inform state and other bodies or officials about the application of a precautionary measure, the adoption of a sentence.

Key words: *separate category of persons, criminal proceedings, legal status of criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Основою діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду при здійсненні кримінального провадження виступає кримінальний процесуальний закон, який як і будь-який інший закон, не повинен суперечити Конституції України. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Суду при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії (ст. 8 Конституції України, п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01 листопада 1996 року № 9) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених розробці проблем рівності перед законом і судом у кримінальному судочинстві, дає підстави стверджувати, що даній проблематиці приділяли увагу: Л.Д. Воеводін, А.П. Горшенєв, В.І. Камінська, В.М. Корнуков, Л.О. Красавчикова, О.А. Лукашева, П.І. Люблінський, В.І. Маринів, І.В. Михайловський, М.М. Михеєнко, І.Л. Петрухін, М.А. Погорєцький, М.М. Полянський, А.Л. Рівлін, Ф.М. Рудинський, Д.Б. Сергєєва, Л.Д. Удалова, І.Є. Фарбер, І.Я. Фойницький, А.Л. Ципкін, Г.І. Чангулі, М.Є. Шумило та інші вчені. Питання особливого порядку кримінального провадження розглядалися у працях С.Г. Волкотруб, В.О. Гринюка, В.Д. Новікова, М.А. Погорєцького, О.С. Старенького, Л.Д. Удалової. Проте прийняття чинного КПК України зумовило потребу його об'єктивного переосмислення та перегляду відповідних наукових напрацювань.

Метою статті є дослідження проблем кримінального провадження щодо окремої категорії осіб є співвідношення змісту їх імунітетів і привілеїв, тенденцій до зміни кола осіб, які ними наділені, розробка та розумна деталізація процедури особливого провадження.

Виклад основного матеріалу. КПК України має перевагу над іншими законами та нормативно-правовими актами, положення яких стосуються кримінального провадження. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватись закон, який суперечить КПК України (ч. 3 ст. 9 КПК України) [2]. Кримінальний процесуальний закон приймається вищими органами державної влади за процедурою, що регламентована Конституцією України. Від-

повідно до ст. 91 Конституції України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією. Стаття 94 Конституції України встановлює, що закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України. Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений. Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів [3].

Відповідно до ч.5 ст. 47 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року рішення Верховної Ради щодо проектів законів, постанов, інших актів Верховної Ради приймаються лише з питань, включених до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради до початку пленарного засідання [4]. Цим же законом встановлюється порядок підготовки законопроектів, їх розгляду, підготовки прийнятих законів до направлення на підпис Президенту України, їх опублікування та зберігання. Кримінальний процесуальний закон як нормативний акт наділений вищою юридичною силою, під якою розуміють властивість нормативного акту діяти, породжувати правові наслідки.

Юридична сила закону проявляється в тому, що жоден інший орган, окрім того, який його прийняв, не може змінити чи скасувати його; усі інші нормативні акти не повинні суперечити його положенням, у іншому випадку застосуванню підлягають саме норми закону. Кримінальний процесуальний закон містить норми права, тобто загальнообов'язкові правила поведінки, що розраховані на невизначене коло суб'єктів і кількість випадків подібного роду. Кримінальний процесуальний закон регламентує кримінально-процесуальну діяльність учасників кримінального провадження шляхом наділення їх відповідними правами та обов'язками. Підводячи висновок вищевикладеного, можна зазначити, що кримінальний процесуальний закон - це сукупність нормативно-правових актів, які мають юридичну силу закону, містять в собі кримінальні процесуальні норми і регулюють суспільні відносини в сфері здійснення кримінального провадження, тобто досудового розслідування і судового провадження, процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Без кримінального закону взагалі не можливо існування кримінального процесу. В свою чергу, кримінальний процес ґрунтується на системі принципів, серед яких можна виділити принципи законності, змагальності, рівності громадян перед законом і судом. Однак безпосередня реалізація вказаних принципів можлива через належне функціонування відповідних правових інститутів. Одним з таких інститутів і виступає інститут імунітетів, основним призначенням якого є встановлення додаткових гарантій охорони та захисту прав і законних інтересів щодо окремих категорій осіб [5, с.142].

Всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних та інших переконань, статі, етнічного походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч. ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України) [3]. Проте кримінальний процесуальний закон встановлює особливості провадження щодо окремої категорії осіб, діяльність яких спрямована на забезпечення належного функціонування основних інститутів, підтримання сталості суспільних правовідносин у цілому. З метою створення дієвого механізму безперешкодного ефективного здійснення ними своїх функцій на законодавчому рівні передбачено додаткові гарантії їх діяльності. Відповідний правовий режим не є особистим привілеєм, має публічно-правовий характер, що покликаний встановити перепони незаконному втручання у виконання професійних обов'язків.

У законодавця стосовно певної визначеної законом категорії громадян розрізняють також поширення обмеженої юрисдикції держави, так званий правовий імунітет спеціальної категорії громадян. Під обмежену юрисдикцію держави підпадають і особи, що мають українське громадянство. Відповідно до Конституції України статус особливої (підвищеного рівня) недоторканності серед інших громадян України мають: Президент України, народні депутати, судді (статті 80, 105, 111, 126) [3]. Окрім названих осіб, законодавством України імунітети передбачені також для Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Голови Рахункової палати, Першого

заступника і заступника Голови, головних контролерів та Секретаря Рахункової палати. Стосовно всіх перерахованих осіб законодавством встановлений спеціальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності, застосування заходів кримінального процесуального або адміністративно-процесуального впливу (арешт, обшук, затримання, особистий огляд і т.д.).

Слід звернути увагу, що застосування кримінального процесуального закону відносно окремих категорій громадян України насамперед пов'язано з наявністю в таких осіб імунітетів. Як зазначається в юридичній літературі, на сьогодні достатньо важко визначити, у праві якої з держав старого світу вперше з'явився інститут імунітету. Історично поява імунітету як правового інституту пов'язується з римським правом, де він уперше був закріплений як звільнення від податків і суспільних зобов'язань, як особливе право, що надається окремій особі, категорії чи общині сенатом при Республіці чи імператором [6, с.87].

У матеріальному праві тих років правова відповідальність диференціювалася залежно від соціального становища потерпілого й винного. Тоді ж уперше в історії римське право надало поняття імунітету. У феодальному праві зазначена категорія означала привілеї феодала [7, с. 90].

Відсутність спеціальної норми про імунітети та привілеї окремих категорій осіб у чинному КПК України створює певні труднощі у правозастосовній практиці, оскільки відповідні норми розміщені в різних законах і міжнародних правових актах.

Посадове становище деяких категорій осіб може зумовлювати наявність імунітетів у кримінальному судочинстві, тобто особливих умов порядку здійснення досудового розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності і провадження загалом, що включають необхідність одержання спеціального дозволу на проведення відносно цих осіб усіх або деяких процесуальних дій. Правовий імунітет не можна пов'язувати тільки з певним колом осіб, котрі обіймають ті чи інші посади [8, с.377].

Як відомо, кримінальний процес ґрунтується на системі принципів, серед яких можна виділити принципи законності, змагальності, рівності громадян перед законом і судом. Однак безпосередня реалізація вказаних принципів можлива через належне функціонування відповідних правових інститутів. Одним із таких інститутів і є інститут імунітетів, головне призначення якого - встановлення додаткових гарантій охорони й захисту прав і законних інтересів окремих категорій осіб.

З одного боку, Конституція України закріплює положення, відповідно до якого громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв або обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24); з іншого - використання деяких видів імунітетів (насамперед депутатського, суддівського) у певних колах суспільства розцінюється як відступ від конституційного положення про рівність громадян перед законом і судом. Більше половини опитаних працівників правоохоронних органів, а також більшість опитаних громадян вважають такий відступ від загального правила відступом від конституційного принципу [3].

Відносно новим правовим імунітетом для України є президентський імунітет; тобто недоторканність президента як глави держави. Це означає, що він не може бути заарештований, затриманий чи притягнений до судової відповідальності, поки обіймає свою посаду. Президентський імунітет знімається тільки разом з усуненням з посади в порядку особливої процедури, передбаченої конституцією (імпічмент, звільнення з посади тощо). Ст. 105 Конституції України передбачає недоторканність Президента України на час виконання повноважень [3].

Звільнення з посади є однією з підстав дострокового припинення повноважень Президента України, яке може відбутися тільки на підставі обвинувачення глави держави в державній зраді чи іншому тяжкому злочині. Згідно зі ст. 93 Конституції України, Президентом може бути висунуто обвинувачення в учиненні досить вузького кола злочинів [3]. Чинний Кримінальний кодекс України ділить кримінальні правопорушення на такі категорії: невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі й особливо тяжкі. Тому слід було б передбачити, що Президентом, як і будь-якій іншій особі, за наявності достатніх підстав може бути повідомлено про підозру в учиненні будь-якого кримінального правопорушення, а не тільки державної зради чи іншого тяжкого кримінального правопорушення. Крім того, Конституція України встановлює досить складний порядок притягнення до кримінальної відповідальності Президента України. У цьому сенсі імунітет Президента абсолютний, а значить, недемократичний, несправедливий, неправомірний. Необхідно спростити технологію імпічменту, розробити механізм його реалізації й чітко зафіксувати все це в законодавстві.

Імунітет установлюється лише на термін виконання Президентом своїх повноважень (а не довічно), як, власне, імунітет і для всіх інших посадових осіб. Сприяння здійсненню державних функцій може бути метою цього юридичного гарантуючого засобу. За межами виконання надскладних президентських обов'язків втрачається юридичний сенс президентського імунітету. Іншими словами, подібний імунітет є не особистим привілеєм громадянина, а посадовим засобом захисту публічних інтересів [9, с.142].

Найбільш дискусійним на сьогодні є депутатський імунітет, що можна розглядати як додаткову гарантію законності застосування до депутатів заходів державного (процесуального) примусу. Парламентський (депутатський) імунітет – це недоторканість депутатів, парламентів, а тоді й інших представницьких органів влади, означає заборону арешту або залучення до судової відповідальності депутата за всі його дії, у тому числі зроблені не під час «виконання парламентських обов'язків». Парламентським імунітетом депутат користується тільки під час дії депутатського мандата. Він може бути позбавлений недоторканності палатою (парламентом), членом якої є [10, с. 11].

Депутатський імунітет в Україні передбачає, що народні депутати України користуються захистом парламенту від арешту й інших примусових дій, що можуть обмежувати їх особисті права та свободи, а також від переслідування на підставі визнання його обвинуваченням у кримінальній справі. Ця обставина є одним із привабливих моментів для проникнення в депутатський корпус злочинних осіб.

Недоторканність народного депутата України, що закріплена в ст. 80 Конституції України, є одним з елементів правового статусу народного депутата України, важливою правовою гарантією його діяльності [3]. Вона є правом і перевагою депутата, порівняно з іншими громадянами держави, й існує для того, щоб гарантувати незалежність депутата при здійсненні ним своїх повноважень. Зміст і обсяг депутатського імунітету, а також методи його забезпечення в різних країнах неоднакові, але ніде він не має абсолютного характеру. У низці держав депутати користуються імунітетом лише на парламентських сесіях. Майже в усіх країнах депутати не мають імунітету в разі їх затримання на місці злочину. Водночас обсяг депутатського імунітету та підходи до його визначення є неоднаковим у різних державах. Головне, що об'єднує їх - це відсутність абсолютного імунітету. Наводячи правове визначення депутатської недоторканності в Україні, необхідно зазначити, що, відповідно до Закону України (ст. 27) «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 №2790-ХІІ, не допускається обшук, затримання, огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата України, а також порушення таємниці кореспонденції, прослуховування телефонних переговорів та застосування інших заходів, що обмежують свободу парламентарія. «Народний депутат України після закінчення терміну повноважень може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за порушення закону, вчинене ним у період виконання депутатських повноважень, лише у порядку, передбаченому щодо народного депутата України» [11].

Порядок одержання згоди Верховної Ради України щодо притягнення депутата до відповідальності також визначено Законом України «Про статус народного депутата України». Так, подання про надання згоди на притягнення до відповідальності депутата вноситься до Верховної Ради України Генеральним прокурором України, про що негайно доводиться до відома депутата. Це подання вноситься до висунення депутату обвинувачення або даванні санкції на арешт депутата й розглядається Верховною Радою України не пізніше ніж у місячний термін. Комітет, до компетенції якого належить питання депутатської етики, з додержанням звичайної процедури визначає законність і обґрунтованість подання [11]. Відсутність чіткого розуміння меж депутатської недоторканності призвело до того, що це право та привілей почали тлумачити абсолютно широко, як повну невідповідність народних депутатів силі законів, що порушує права інших громадян (наприклад, у випадках, коли адміністративні чи кримінальні правопорушення вчиняють народні депутати, адміністративне чи кримінальне провадження за якими не відкриваються). Враховуючи цей факт, а також те, що в усьому світі спостерігається тенденція до поступового обмеження і звуження обсягів депутатської недоторканності, в Україні також здійснювалися спроби внесення конституційних змін щодо обмеження депутатської недоторканності.

Не можна також не звернути уваги на проблеми тлумачення депутатської недоторканності Конституційним Судом України. Ми поділяємо думку судді Конституційного Суду В. Вознюка, висловлену в Окремій думці, що «як конституційна гарантія депутатська недоторканність має своєю метою захист народного депутата України виключно як посадової особи. Розширене тлумачення депутатської недоторканності призводить до того, що особа, яка вчинила злочин до обрання її народним депутатом України, перетворює ці гарантії в особистий привілей [12, с.142].

Таке розуміння публічно-правового характеру депутатської недоторканності, її суспільного призначення зумовлює порушення закріплених Конституцією України принципів рівності людини і громадянина перед законом (ст. 24) та прав особи, яка потерпіла від злочинних дій посадової особи, на судовий захист (ст. 55)» [3]. І далі: «Якщо ж громадянина України притягнуто до кримінальної відповідальності і застосовано запобіжний захід у вигляді взяття під варту до обрання народним депутатом України, на нього не повинні поширюватися зазначені положення Основного Закону. У таких випадках стадія кримінального переслідування повинна бути доведена до постановлення судом виправдувального або обвинувального вироку і набрання ним законної сили»[3]. Саме таке бачення гарантій депутатської недоторканності відповідає призначенню цього правового інституту й суспільним інтересам. Враховуючи те, що в усьому світі спостерігається тенденція до обмеження обсягів і змісту депутатської недоторканності, нагальною потребою є тлумачення цього поняття в українському праві, яке має надати Конституційний Суд України.

Виділяють також імунітет суддів, посадовців правоохоронних і контрольних органів (наприклад, імунітет працівників прокуратури), імунітет свідка тощо. Суддівський імунітет – це недоторканність суддів як носіїв судової влади. Суддя не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, узятий під варту, затриманий без згоди на те відповідного компетентного органу.

Принцип рівності громадян перед законом і судом, як і правові імунітети та привілеї, недоторканність не раз ставали предметом наукового дослідження, однак до цього часу не досягнуто єдності поглядів щодо змісту, форм і соціального призначення таких винятків з указанного конституційного принципу.

Отже, доводиться констатувати, що за певну кількість років історично утворився паралельний кримінальному процесуальному законодавству блок законів, які встановлювали особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності доволі широкого кола осіб. [13, с. 48].

Таке законодавче регулювання не могло вирішити значної кількості проблем, які виникали в контексті притягнення до кримінальної відповідальності, застосування заходів процесуального примусу відносно окремих категорій осіб. Ці проблеми були викликані, зокрема, недостатньою чіткістю відповідних законодавчих актів, неналежною їх оцінкою суб'єктами правозастосування, певною невідповідністю виключних прав, які становлять зміст імунітету, призначенню та завданням кримінального судочинства [14, с. 44].

Висновки. Аналіз норм КПК України доводить, що особливий порядок кримінального провадження відносно окремих категорій осіб утворюють: 1) особливості здійснення повідомлення про підозру; 2) особливий порядок затримання й обрання запобіжного заходу; 3) необхідність інформування державних та інших органів чи службових осіб про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку. Не можна не визнати, що запропонована модель нормативного врегулювання особливого порядку кримінального провадження відносно деяких категорій осіб далека від досконалості а тому потребує доопрацювання. Водночас такий особливий порядок спрямовано на створення системи гарантій діяльності осіб, які здійснюють публічну діяльність, виконують особливі функції в державі [15, с. 42]. Зважаючи на історично усталене існування паралельного кримінальному процесуальному законодавству блоку законів, які встановлюють особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності достатньо широкого кола осіб, запровадження окремого нормативного врегулювання особливостей кримінального провадження відносно цих осіб, закріпленого в новому КПК України, є прогресивним. Водночас неконкретність окремих норм КПК України в цьому контексті ставить питання про необхідність їх доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 року № 9. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року №1861-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.

5. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес : підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Ту-манянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : *Право*, 2013. 824 с.
6. Конституции зарубежных государств: учебное пособие / сост. В. В. Маклаков. 4-е изд. М.: *Волтерс Клувер*, 2003. 624 с.
7. Кримінальний процес : підруч. / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Пись-менного. К.: *Центр учбової літератури*, 2013. 544 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. про-фесорів В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : *Юстініан*, 2012. 1224 с.
9. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підруч..К. : Істина, 2014.432с.
10. Михеєнко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: Вибрані твори. К.: *Юрінком Інтер*, 1999. С. 10-15.
11. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
12. Басиста І. В. Кримінальний процес України : навч. посіб. К. : *Центр учбової літера-тури*, 2010. 458 с.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. *Ведомости Национального собрания Республики Беларусь*. 1999. № 28–29. 433 с.
14. Гукасян Р. Е. Соотношение материального и процессуального права – важная про-блема юридической науки на современном этапе. *Вопросы развития и защиты прав граждан : межвузовский тематический сб. Калинин*, 1977. С. 5–14.
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. URL <http://zakon.rada.gov.ua>.

**ПОТЕРПІЛИЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ,
ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 135 КК УКРАЇНИ**

**VICTIMS IN CRIMINAL LAW-ENFORCERS, TRANSFERRED TO ART. 135
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Актуальність статті полягає в тому, що у наці кримінального права традиційно приділяється підвищена увага обов'язковим ознакам складу будь-якого кримінального правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона). Натомість питання потерпілого, тобто особи, якій внаслідок вчинення злочину або кримінального проступку заподіюється певна шкода, як правило, залишається поза увагою вчених. Як правило, потерпілий розглядається або в контексті об'єкта кримінального правопорушення, або ж поряд з ним. Враховуючи виняткову важливість потерпілого у складі злочину, передбаченого ст. 135 КК України (відсутність потерпілого свідчить про відсутність самого кримінального правопорушення), дослідження цієї ознаки набуває особливої актуальності. Метою статті є проведення наукового аналізу такої ознаки складу кримінального правопорушення у вигляді залишення в небезпеці, як потерпілий. Що стосується потерпілого, який перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлений вжити заходів до самозбереження через хворобу, зауважимо що під хворобою у даному випадку може розумітися будь-яке захворювання, тимчасове або хронічне, фізіологічне або психічне. Також, наявність психічної хвороби не дає приводу однозначно визнавати людину безпорадною, оскільки особи, що хворіють на психічні розлади, мають велику фізичну силу та достатній розум для того, щоб врятувати себе у небезпечній для життя та здоров'я ситуації. Стаття присвячена аналізу такої ознаки складу кримінального правопорушення в вигляді залишення в небезпеці, як потерпілий від злочину. З метою дотримання правил юридичної техніки та усунення певної прогалини в законі, запропоновано замінити в ч. 1 ст. 135 КК України категорію «старість» на поняття «похилий вік». При цьому, під особою похилого віку пропонується розуміти людину, якій на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 65 років. З метою уникнення складнощів під час кваліфікації суспільно небезпечного діяння в якості злочину, передбаченого ч. 2 ст. 135 закону про кримінальну відповідальність, запропоновано доповнити норму приміткою, в якій розкрити зміст поняття «новонароджена дитина».

Ключові слова: залишення в небезпеці, злочин, Кримінальний кодекс України, об'єкт кримінального правопорушення, потерпілий, покарання.

The relevance of the article lies in the fact that in the field of criminal law, increased attention is traditionally paid to the mandatory features of the composition of any criminal offense (object, objective party, subject, subjective party). Instead, the question of the victim, i.e. a person who, as a result of committing a crime or a criminal misdemeanor, is harmed, usually remains outside the attention of scientists. As a rule, the victim is considered either in the context of the object of the criminal offense, or alongside it. Considering the exceptional importance of the victim as part of the crime provided for in Art. 135 of the Criminal Code of Ukraine (the absence of the victim indicates the absence of the criminal offense itself), the study of this sign becomes especially relevant. The purpose of the article is to carry out a scientific analysis of such a sign of the composition of a criminal offense as leaving in danger, as a victim. As for the

victim who is in a life-threatening condition and is deprived of taking measures for self-preservation due to illness, we note that illness in this case can mean any disease, temporary or chronic, physiological or mental. Also, the presence of a mental illness does not give a reason to unequivocally recognize a person as helpless, since persons suffering from mental disorders have great physical strength and sufficient intelligence to save themselves in a life- and health-threatening situation. The article is devoted to the analysis of such a feature of a criminal offense in the form of being left in danger as a victim of a crime. In order to comply with the rules of legal technique and eliminate a gap in the law, it is proposed to replace in Part 1 of Art. 135 of the Criminal Code of Ukraine category "old age" on the concept of "old age". Thus, under the person of advanced age it is offered to understand the person who at the time of commission of a criminal offense turned 65 years. In order to avoid difficulties in qualifying a socially dangerous act as a crime under Part 2 of Art. 135 of the law on criminal liability, it is offered to supplement norm with the note in which to open the maintenance of concept "the newborn child".

Key words: *endangerment, crime, Criminal Code of Ukraine, object of criminal offense, victim, punishment.*

Постановка проблеми. У наці кримінального права традиційно приділяється підвищена увага обов'язковим ознакам складу будь-якого кримінального правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона). Натомість питання потерпілого, тобто особи, якій внаслідок вчинення злочину або кримінального проступку заподіюється певна шкода, як правило, залишається поза увагою вчених.

Як правило, потерпілий розглядається або в контексті об'єкта кримінального правопорушення, або ж поряд з ним. Враховуючи виняткову важливість потерпілого у складі злочину, передбаченого ст. 135 КК України (відсутність потерпілого свідчить про відсутність самого кримінального правопорушення), дослідження цієї ознаки набуває особливої актуальності.

Стан дослідження. Питанню потерпілого від кримінального правопорушення загалом та потерпілого від злочину у вигляді залишення в небезпеці приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, як Ю.В. Александров, В.В. Бабаніна, М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, А.А. Вознюк, О.А. Гритенко, В.К. Гришук, В.П. Ємельянов, О.С. Ішук, А.В. Коваленко, І.М. Копотун, М.Й. Коржанський, В.М. Куц, Є.В. Лашук, О.М. Литвинов, І.І. Митрофанов, Є.С. Назимко, Ю.В. Орлов, В.Ф. Примаченко, М.В. Сенаторов, Є.Л. Стрельцов, В.В. Сухонос, В.Я. Тацій, В.В. Топчій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблістий, Н.М. Ярмиш та ін. Не дивлячись на це, проблема потерпілого від злочину у вигляді залишення в небезпеці залишається недостатньо розкритою.

Метою статті є проведення наукового аналізу такої ознаки складу кримінального правопорушення у вигляді залишення в небезпеці, як потерпілий.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж проаналізувати потерпілого від злочину, передбаченого ст. 135 КК України, доречно встановити зміст цієї категорії. У даному контексті вдалими вбачаються зауваження М.В. Сенаторова про те, що потерпілі, які є ознаками складу злочину, у межах вчення про склад кримінального правопорушення охоплюються загальним поняттям «потерпілий від злочину», під яким розуміється соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином або кримінальним проступком заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої, і на якого вказано в законі при формулюванні певного виду кримінального правопорушення [1].

У диспозиції ст. 135 КК України міститься пряма вказівка на такого соціального суб'єкта. Зокрема, у ч. 1 ст. 135 закону про кримінальну відповідальність згадується особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості жити заходів до самозбереження через визначені у нормі причини.

Таким чином, як наголошує О.І. Плужник, потерпілим від цього злочину є особа, яка характеризується сукупністю двох ознак: а) особа перебуває в небезпечному для життя стані; б) особа позбавлена можливості жити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану [2].

Перша ознака (небезпечний для життя стан) та частина другої (безпорадний стан) відображає обстановку вчинення кримінального правопорушення, яка є елементом об'єктивної сторони складу злочину або кримінального проступку.

Розглянемо детальніше такі причини позбавлення можливості вжити заходів до самозбереження, як малолітство, старість, хвороба.

Категорія «малолітній» розкривається на законодавчому рівні та в жодному випадку не є оціночною. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Сімейного кодексу України, малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Дитиною ж, в свою чергу, є будь-яка людина, якій не виповнилося вісімнадцяти років [3].

Схожа ситуація і у випадку залишення в небезпеці особи через старість. Звісно, така особа, принаймні в переважній більшості випадків, має гірші фізичні показники, ніж представники молодшого покоління, володіє набагато повільнішою реакцією на зміни в навколишньому середовищі, та врешті-решт, втрачає гнучкість мислення. Все це, суттєво знижує її шанси подолати небезпечний для життя стан самотужки.

Водночас, рішення законодавця вказати в диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України на таку вікову ознаку потерпілого від злочину, як старість, викликає певні зауваження. По-перше, зміст даної вікової категорії осіб на законодавчому рівні прямо не розкривається, а, по-друге, в законі про кримінальну відповідальність поняття «старість» використовується виключно в рамках диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України, тоді як в інших нормах (п. 6 ч. 1 ст. 67 та ч. 2 ст. 365² КК України) згадується поняття «похилий вік».

Останній факт свідчить ще і про порушення законодавчої техніки, зокрема – порушення принципу єдності юридичної термінології.

На користь правильності запропонованого умовиводу свідчить і судова практика. Проаналізувавши судові рішення, винесені за ст. 135 КК України у період з лютого 2010 р. по липень 2021 року (287 вироків), нами не виявлено випадків оперування категорією «старість» (принаймні в контексті потерпілого). Натомість, українські суди активно користуються терміном «особа похилого віку» (наприклад, вирок Крижопільського районного суду Вінницької області від 21.04.2017 року по справі № 134/286/17 [4], Білопільського районного суду Сумської області від 04.07.2017 року по справі № 573/877/17 [5] тощо), який, на превеликий жаль, прямо не розкривається в жодному рішенні.

Таким чином, використання в законі про кримінальну відповідальність категорії «старість», на нашу думку, є недоречним. Що ж стосується категорії «похилий вік», погоджуємось із думкою О.А. Плашовецького про те, що даний вік потерпілих малодосліджений у вітчизняній науці кримінального права [6].

Водночас, названий віковий діапазон розкривається на законодавчому рівні. У ст. 10 «Особ, які визначаються громадянами похилого віку» розділу III «Статус громадян похилого віку та гарантії їх соціального захисту» Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» зазначається, що громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [7].

Зауважимо, що відповідно до ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», пенсії за віком призначаються залежно від різних обставин (віку громадянина, його страхового стажу тощо). На сьогоднішній день, мінімальний вік отримання пенсії за віком для осіб чоловічої статі становить 60 років, а для осіб жіночої – 55 років [8].

З викладеного слідує, що мінімальний вік, з якого особа може підпадати під категорію «особа похилого віку» становить: 1) для осіб жіночої статі – 53,5 років; 2) для осіб чоловічої статі – 58,5 років.

Цілком очевидно, що даний вік є набагато нижчим ніж той, що визначається ВООЗ як старість (75 років). Водночас, закріплений на законодавчому рівні «похилий вік» відображає вітчизняні реалії (тривалість життя, якість життя, рівень медицини тощо), тому у певних випадках є більш актуальним.

На нашу думку, викладене вище правило визначення похилого віку є не зовсім коректним для використання в контексті закону про кримінальну відповідальність, адже розповсюджується виключно на громадян України. Відтак, у випадку, якщо потерпілим від злочину виявиться громадянин (підданий) іншої держави або апатрид, встановити його статус як «особа похилого віку» буде неможливо. Через це, на нашу думку, категорія «похилий вік» має бути розкрита безпосередньо в законі про кримінальну відповідальність.

Окремо додамо, що на сьогоднішній день особа, яка досягла 53,5-58,5 років, в переважній більшості випадків здатна продовжувати вести активний образ життя та цілком може подбати

про себе, тому, на нашу думку, визначення в законі про кримінальну відповідальність даного вікового діапазону для позначення категорії «особа похилого віку» є недоречним.

Враховуючи викладене вище припускаємо, що в сучасних реаліях в контексті КК України похилим віком має визнаватися вік, менший за той, що розглядається ВООЗ як старість (75 років), проте вищий за мінімальний вік, з якого особа може підпадати під категорію «особа похилого віку» відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» на підставі положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Для вирішення вказаного завдання пропонуємо в рамках КК України під особою похилого віку розглядати людину, яка досягла 65 років. Саме такий вік фігурує в ч. 3 ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а отже відповідне положення буде в певній мірі базуватися на вимогах Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні».

Тим паче, як зауважує О.А. Плашовецький, Всесвітня організація охорони здоров'я ще у 1982 р. визначила 65 років як індикатор похилого віку та рекомендувала серед осіб пізнього віку виділяти ще й групу престарілих –людей 80 років і старших [6].

Для реалізації запропонованої нами ідеї доречно внести до ст. 67 КК України «Обставини, які обтяжують покарання» (саме у цій нормі вперше зустрічається поняття «особа похилого віку» примітку наступного змісту:

«Примітка. Під особою похилого віку розуміється людина, якій на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 65 років».

Що стосується потерпілого, який перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлений вжити заходів до самозбереження через хворобу, зауважимо що під хворобою у даному випадку може розумітися будь-яке захворювання, тимчасове або хронічне, фізіологічне або психічне. Треба зазначити, що наявність психічної хвороби не дає приводу однозначно визнавати людину безпорадною, оскільки особи, що хворіють на психічні розлади, мають велику фізичну силу та достатній розум для того, щоб врятувати себе у небезпечній для життя та здоров'я ситуації. Позбавленою можливості вжити заходів до самозбереження особа, що страждає фізіологічними або психічними захворюваннями, буде визнано тільки тоді, коли саме таке захворювання обумовлює нездатність діяти в небезпечному стані [9].

Таким чином, потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України можуть виступати малолітні, старі та хворі особи, які позбавлені вжити заходів до самозбереження. Додамо, що диспозиція цієї норми передбачає невичерпний перелік станів, які можуть бути визнані в якості безпорадного.

На нашу думку, рішення законодавця вказати у ч. 1 названої норми саме на можливість існування інших безпорадних станів є цілком правильним, адже дозволяє врахувати все розмаїття суспільно небезпечних діянь у вигляді залишення в небезпеці.

Ч. 2 ст. 135 закону про кримінальну відповідальність передбачає таку категорію потерпілих, як «новонароджена дитина». Як і у випадку з особою похилого віку, поняття новонародженої дитини прямо не розкривається в КК України та потребує додаткового встановлення.

Станом на 01.07.2021 року питання змісту терміну «новонароджена дитина» (або «новонароджений») не врегульовано на законодавчому рівні. На підзаконному ж рівні дана категорія розкривається більш детально. Так, у п. 2 Порядку надання комплексної послуги «єМалытко», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 691 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для реалізації прав дитини» зазначається, що під терміном «новонароджена дитина» слід розуміти дитину, яка не досягла одного року з дня її народження, а також дитину, яка народилася на тимчасово окупованій території у Донецькій або Луганській області, Автономної Республіки Крим чи м. Севастополя та народження якої не зареєстровано органом державної реєстрації актів цивільного стану [10].

Таким чином, даний підзаконний нормативно-правовий акт розкриває такий віковий діапазон новонародженої дитини: з моменту народження до досягнення одного року.

Розгляд вказаного вище вікового діапазону під час характеристики новонародженої дитини в контексті закону про кримінальну відповідальність є недоречним, адже, як зауважують автори згаданого вище навчального посібника «Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації» (за заг. ред. В.В. Топчія), судова практика при інкримінуванні ч. 2 ст. 135 КК керується наступними положеннями: 1) проміжок часу від моменту народження дитини до залишення її в небезпеці має бути якомога меншим; 2) цей проміжок часу необхідно встановлювати в кожному конкретному випадку, враховуючи всі обставини справи [11].

Звісно, період часу до 1 року, навряд чи, можна розглядати в якості «якомога меншого проміжку часу», тому пропонуємо ознайомитися з іншими підзаконними актами, в яких розкриттяється дане поняття.

Поняття «новонароджений» розкривається і у Порядку констатації та діагностичних критеріях смерті мозку людини, затвердженому наказом МОЗ України від 09 листопада 2020 року № 2559. Так, у п. 4 розділу I даного документа вказується, що новонародженим є дитина віком від 37 тижнів гестації до 30 днів [12].

Нагадаємо, початковим моментом життя як об'єкта посягання слід вважати початок фізіологічних пологів [13], а отже, перенісши викладене вище визначення в площину закону про кримінальну відповідальність, отримуємо наступний віковий діапазон новонароджених – з моменту народження до 30 повних діб життя.

На нашу думку, з огляду на запропонований зміст документа та суб'єкта його видання (МОЗ України), саме цей віковий діапазон максимально точно розкриває зміст категорії «новонароджена дитина», з огляду на особливості психофізіологічного розвитку людини. Крім того, даний проміжок часу є набагато меншим, ніж той, що закріплено у Порядку надання комплексної послуги «Малюток», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 691 (нагадаємо, судова практика під час розгляду кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 135 КК України, виходить з того, що проміжок часу від моменту народження дитини до залишення її в небезпеці має бути якомога меншим [11]).

Враховуючи викладене, пропонуємо включити до ст. 135 КК України примітку з наступним змістом:

«**Примітка.** Під новонародженою розуміється дитина з моменту її народження до досягнення 30 діб життя».

Висновки. Отже, проведений аналіз демонструє, що ст. 135 КК України містить цілий ряд недоліків в частині регламентації обов'язкових ознак потерпілого від злочину. Для їх подолання вбачається доречним замінити категорію «старість» на «особа похилого віку», а також розкрити зміст понять «новонароджена дитина» та «особа похилого віку».

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо розгляд та аналіз зарубіжного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці.

Список використаних джерел:

1. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2006. 208 с.
2. Плужнік О.І. Кримінальне право України. Особлива частина. (Конспект лекцій): навч. посібн. Одеса: ОДУВС, 2013. 336 с.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
4. Вирок Крижопільського районного суду Вінницької області від 21.04.2017 року по справі № 134/286/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66149531> (дата звернення: 01.07.2021).
5. Вирок Білопільського районного суду Сумської області від 04.07.2017 року по справі № 573/877/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67519927> (дата звернення: 01.07.2021).
6. Плашовецький О.А. Кримінально-правова диференціація віку: : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 200 с.
7. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#n464> (дата звернення: 03.07.2021).
9. Назимко Є.С., Пилипенко Є.О. Залишення в небезпеці: кримінально-правовий аспект: монографія. Кривий Ріг; Харків: Колегіум, 2017. 244 с.
10. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для реалізації прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 691. База

даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.07.2021).

11. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

12. Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1260-20/ed20201109#n18> (дата звернення 01.07.2021).

13. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Х.: Право, 2013. 1040 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ

THE CURRENT STATE OF THE LEGAL REGULATION OF THE OPERATIVE AND SEARCHING PROVISION OF THE SEARCH FOR CHILDREN WHO HAVE DISAPPEARED

Актуальність статті полягає в тому, що захист прав та свобод людини і громадянина у світовому співтоваристві визнаються пріоритетним напрямком розбудови сучасної демократичної держави. Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини. У першу чергу, пріоритетним є вдосконалення правових і організаційних потреб захисту прав і свобод дітей. Особливе місце у цьому питанні належить оптимізації правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. Не зважаючи на ратифікацію Україною значної кількості міжнародних угод щодо правового захисту осіб від зникнень та захисту прав дітей, протягом довгого часу в державі спостерігається криза законотворчого і нормотворчого процесу. Метою статті є визначення сучасного стану правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. У статті визначено стан правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. Встановлено, ряд негативних тенденцій правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. Запропонована класифікація нормативно-правових актів, які регулюють питання розшуку дітей, які зникли безвісти. Визначено, що сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, потребує комплексних змін, а сама нормативно-правова база – оновлення. Аналіз нормативно-правових актів і практики застосування їх норм свідчить про потребу їх постійного оновлення і вдосконалення у відповідності до тенденцій, які формуються у галузі розшуку дітей, що зникли безвісти, державної політики у сфері оперативно-розшукової діяльності, структурно-функціональних змін у правоохоронних органах, світових стандартів та ін. Тому щодо оптимізації правової бази слід вести мову тільки про можливість визначення поточного стану правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти й найбільш вразливих проблем та потреб, а також можливість їх вдосконалення.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, розшук дітей, правове регулювання, Національна поліція.*

The relevance of the article lies in the fact that the protection of human and citizen rights and freedoms in the world community is recognized as a priority direction for the development of a modern democratic state. United Nations in the Universal Declaration of Human Rights. First of all, the priority is to improve the legal and organizational needs for the protection of children's rights and freedoms. A special place in this issue belongs to the optimization of the legal regulation of operative and investigative support for the search for missing children. Despite Ukraine's ratification of a significant number of international agreements on the legal protection of persons against disappearances and the protection of children's rights, a crisis in the law-making and rule-making process has been observed in the country for a long time. The purpose of the article is to determine the current state of the legal regulation of operative investigative support

for the search for missing children. The article defines the state of legal regulation of operational and investigative support for the search for missing children. A number of negative trends in the legal regulation of operative investigative support for the search for missing children have been established. A proposed classification of legal acts regulating the search for missing children. It was determined that the current state of the legal regulation of operational and investigative support for the search for missing children requires complex changes, and the regulatory and legal framework itself needs updating. The analysis of legal acts and the practice of applying their norms shows the need for their constant updating and improvement in accordance with the trends that are forming in the field of searching for missing children, state policy in the field of operational and investigative activities, structural and functional changes in law enforcement agencies, world standards, etc. Therefore, in relation to the optimization of the legal framework, we should talk only about the possibility of determining the current state of the legal regulation of operational and investigative support for the search for missing children and the most vulnerable problems and needs, as well as the possibility of their improvement.

Key words: *investigative activity, search for children, legal regulation, National Police.*

Постановка проблеми. Захист прав та свобод людини і громадянина у світовому співтоваристві визнаються пріоритетним напрямком розбудови сучасної демократичної держави. Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини [1]. У першу чергу, пріоритетним є вдосконалення правових і організаційних потреб захисту прав і свобод дітей. Особливе місце у цьому питанні належить оптимізації правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти.

Не зважаючи на ратифікацію Україною значної кількості міжнародних угод щодо правого захисту осіб від зникнень та захисту прав дітей, протягом довгого часу в державі спостерігається криза законотворчого і нормотворчого процесу.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Теоретико-прикладні засади розшуку осіб, які зникли безвісти, на дисертаційному рівні досліджували такі вітчизняні та зарубіжні автори: С. В. Богданов, Д. В. Бойчук, В. С. Будков, Н. І. Витовтова, О. І. Гігевич, Д. А. Гріньова, Ч. М. Ісмаїлов, Д. О. Ішук, В. Г. Каміш, Є. Г. Кілессо, А. В. Котяжов, О. Я. Мазурок, А. С. Мальцев, В. О. Петросян, О. Ю. Плєскач, В. П. Цильвік, В. М. Шванков та ін.

Метою статті є визначення сучасного стану правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна практика правового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, здебільшого спрямована на ситуативне виконання міжнародних зобов'язань, які взяла на себе держава із підписанням відповідних міжнародних зобов'язань. З приєднанням України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень у 2015 році [2] указом Президента України ще у 2015 р. була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, в якій стратегічною метою захисту права на свободу та особисту недоторканність передбачається створення відповідної ефективної системи розслідування злочинів насильницького зникнення [3]. У 2016 р. під егідою Міністерства юстиції України був розроблений законопроект «Про попередження зникнення людей та сприяння в розшуку безвісно зниклих осіб», який за оцінкою управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини потребував подальшого доопрацювання [4]. Сам закон був прийнятий лише 12.07.2018 р. однак під іншою назвою «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» [5], однак питання, пов'язані із організацією і тактикою розслідування фактів безвісного зникнення осіб цей закон не визначає.

Про негативні тенденції правового забезпечення розшуку осіб свідчать неодноразові рекомендації Робочої групи ООН з питань насильницьких або недобровільних зникнень (UNWGEID) до України. За результатами роботи UNWGEID в Україні 11-20 червня 2018 р. заступник голови робочої групи Тае-Унг Байк, зазначив, що відсутність правового врегулювання злочинів насильницького зникнення, політичної волі до розслідувань таких справ – основні проблеми, які має вирішити Україна, для того, щоб покращити ситуацію з насильницькими та недобровільними зникненнями в країні [6]. 11.09.2019 у виступі делегації України під час інтерактивного діалогу з Робочою групою з питань насильницьких зникнень у ході 42-ї сесії Ради ООН з прав людини зазначається, що сьогодні Україна вживає заходів щодо вдосконалення національного законодав-

ства, спрямованого на захист зниклих або зниклих без вісті осіб. Поряд із Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», Уряд у травні 2019 р. затвердив механізм виплати середнього заробітку особам, які зникли під час виконання військових обов'язків [7]. Слід зазначити, що законодавчі ініціативи по-перше, не відповідають своєчасності, по-друге, здебільшого однобоко вирішують проблеми безвісного зникнення людей (тобто, стосуються осіб, які незаконно утримуються, ув'язнені або взяті в заручники на тимчасово окупованих територіях України чи за її межами, не вирішують нагальних потреб практичних підрозділів, спрямовані на врегулювання другорядних питань, а головні із них – залишаються поза полем правового регулювання).

Спостерігається і відсутність своєчасної нормотворчої ініціативи зі сторони правоохоронних органів щодо удосконалення розшукової роботи. Так, відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (далі – стратегія) передбачається, що подолання викликів у сфері протидії злочинності здійснюватиметься у таких напрямках як: удосконалення організаційних і правових основ для посилення боротьби з організованою злочинністю та протидії торгівлі людьми, домашньому та гендерно обумовленому насильству, наркозлочинності та кіберзлочинності; розвиток системи ювенальної превенції у межах компетенції органів системи МВС [8]. Поряд з цим, План заходів з реалізації Стратегії (далі – План заходів), яка передбачає реальні кроки із вдосконалення протидії безвісному зникненню дітей, затверджений лише 21.08.2019 р. Відповідальність за виконання заходів із вдосконалення розшуку дітей, які зникли безвісти, здебільшого покладається на національну поліцію, зокрема: вжиття заходів для створення безпечного середовища для дітей, організації превентивної роботи з ними; розвиток загальної європейської «гарячої лінії» зниклих дітей «116000» в Україні з урахуванням положень вимог Директиви ЄС 2009/136; запровадження методик ювенальної превенції в межах компетенції органів системи МВС; реалізація пілотного проекту щодо запровадження інституту шкільних офіцерів поліції [9]. Проте Проект розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку Національної поліції на період до 2023 року», у межах якого передбачаються зазначені кроки, було винесено на громадське обговорення ще 12.04.2019 р. та досі не схвалено [10].

Крім цього, відділи (сектори) ювенальної превенції, які функціонують із 2015 р. у структурі Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України до затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України від 19.12.2017 № 1044 [11] змушені були керуватися Інструкцією з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей від 19.12.2012 р. № 1176, який втратив чинність лише 12.06.2018 р., що свідчить про безсистемність правових реформ та низький рівень нормативного забезпечення.

Опитані працівники підрозділів кримінальної поліції (19%) серед загальних причини (факторів), які впливають на ефективність оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, визначили якість нормативно-правового забезпечення [12]. На запитання «Чи потрібно удосконалювати правове забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти?» 71% працівників слідчих підрозділів та 56% працівників підрозділів ювенальної превенції відповіли «так».

Слід зазначити, що система нормативно-правових актів, що регулюють питання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, є досить розгалуженою. У Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів (наказ МВС України від 05.01.2005 № Здск) зазначено, що правовою основою розшуку осіб безвісно зниклих є: Конституція України, Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс, Закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», міжнародні правові акти, ратифіковані в установленому порядку [13]. Однак зазначена Інструкція, як головний регулятор відносин у питаннях розшуку осіб, які зникли безвісти, на сьогодні, крім цього, що не відповідає вимогам інших нормативно-правових актів, ще й своєчасно не оновлюється, вимоги її положень є протилежними до інших нормативно-правових актів. Визначений у ній перелік нормативно-правових актів не є вичерпним, а окрема частина з них втратила чинність.

Звісно система нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу діяльності, є набагато ширшою (містить більше 300 нормативних актів лише з питань захисту прав дітей [14, с. 9]), а самі нормативно-правові акти не можливо однозначно перерахувати чи назвати ще й по тій причині, що вони постійно оновлюються та змінюються, а значна їх частина втрачає силу. Прикладом безпідставного скасування нормативно-правового акту є наказ МВС «Про вжиття невідклад-

них заходів щодо розшуку безвісти зниклих дітей» від 4 квіт. 2011 р. № 121. На наш погляд, його положення потребували оновлення. Так, п. 17.2 Інструкції зобов'язував уповноважені підрозділи після реєстрації відомостей про факт зникнення дитини протягом шести годин із моменту початку досудового розслідування відкритими каналами електронного зв'язку та поштою шляхом надсилання орієнтувань і розшукових завдань інформувати про факт зникнення дитини компетентні правоохоронні підрозділи [15, с. 56].

Однак, на нашу думку, така система може бути певним чином окреслена. Слід зазначити, що вченими ще не здійснювалася систематизація нормативно-правових актів, які регулюють питання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, а до цього часу не розглядався й механізм правового регулювання цієї діяльності.

У зв'язку з цим, нами пропонується така класифікація нормативно-правових актів, які регулюють цей напрям роботи, в залежності від юридичної сили та ієрархії нормативно-правових актів, а також сфери правовідносин, зокрема:

1. Конституція України.

2. Кодифіковані джерела права: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю та ін.

3. Закони України:

1) ті, що регулюють загальні засади оперативно-розшукової діяльності: «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про протидію торгівлі людьми», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» та ін.;

2) ті, що регулюють сферу застосування оперативно-розшукової діяльності щодо протидії зникненню дітей, або їх розшуку: «Про охорону дитинства», «Про захист суспільної моралі», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», «Про освіту» та ін.

4. Рішення Європейського суду з прав людини.

5. Укази Президента України: «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку; постанови Кабінету Міністрів України: «Деякі питання провадження діяльності з усиновлення дітей», «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» тощо.

6. Відомчі нормативно-правові акти (накази, положення, інструкції та ін.):

1) загальні: наказ МВС України «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» від 08.02.2019 р. № 100; наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» від 07.07.2017 № 575.

2) організаційно-функціональні: наказ Національної поліції України «Про затвердження Положенням про Департамент карного розшуку Національної поліції України» від 14.11.2015 № 90.; наказ Національної поліції України «Про затвердження Положення про Департамент захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України» від 15.04.2020 № 297дск.; Наказ Національної поліції України «Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України» від 10.11.2015 № 85; Наказ Національної поліції України «Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України» від 23.10.2019 № 1077; Наказ Національної поліції України «Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України» від 29.12.2019 р. № 1354 та ін.

3) спеціальні: наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів» від 05.01.2005 № 3дск; наказ Національної поліції України «Про забезпечення ефективності розшукової роботи підрозділів кримінальної поліції» від 02.02.2016 № 88; наказ МВС України «Про затвердження змін до Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів» від 26.11.2012 № 1084дск; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19.12.2017 № 1044; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 27.04.2020 № 357; спільний наказ Міноборони України, МВС України, СБ України, Служби зовнішньої розвідки України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії Збройних Сил України, правоохоронних органів та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, під час розшуку і затримання військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військову частину або місце служби» від 20.01.2017 № 31дск/43дск/33дск/18дск; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про організацію та порядок проведення поліцейських операцій з розшуку і затримання озброєних та інших осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння» від 09.10.2017 № 841дск; наказ МВС України, СБ України «Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб» від 03.05.2012 № 169/391; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України» від 05.05.2016 № 07; наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України щодо виявлення, документування та припинення діяльності організованих груп і злочинних організацій, що готуються до вчинення або вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини» від 30.01.2019 № 69 дск та ін.

7. Міжнародні нормативно-правові акти: конвенції, міжнародні договори, угоди про співробітництво та ін.

Аналіз згаданих нормативно-правових актів і практики застосування їх норм свідчить про потребу їх постійного оновлення і вдосконалення у відповідності до тенденцій, які формуються у галузі розшуку дітей, що зникли безвісти, державної політики у сфері оперативно-розшукової діяльності, структурно-функціональних змін у правоохоронних органах, світових стандартів та ін. Тому щодо оптимізації правової бази слід вести мову тільки про можливість визначення поточного стану правового регулювання розглядуваної нами тематики й найбільш вразливих проблем та потреб, а також можливість їх вдосконалення.

Висновки. Підводячи підсумок зазначимо, що сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, потребує комплексних змін, а сама нормативно-правова база – оновлення.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 12.07.2021).] визначила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу [Конвенція про права дитини 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 12.07.2021).

2. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень : Закон України від 17.06.2015 р. № 525-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-19#n2> (дата звернення: 12.07.2021).

3. Національна стратегія у сфері прав людини: указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення: 12.07.2021).

4. Доклад о ситуации с правами человека в Украине 16 фев. – 15 мая 2016 г. Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_RU.pdf (дата звернення: 17.07.2021).

5. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: закон України від 12 лип. 2018 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#n239> (дата звернення: 12.07.2021).

6. Злочини насильницького зникнення мають бути внесені до Кримінального кодексу України – рекомендації Робочої групи ООН. URL: <http://uacrisis.org/ua/67608-nasylnytskeneznupenia-oon> (дата звернення: 12.07.2021).

7. Clustered interactive dialogue with the Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances Intervention by Ukraine (State concerned). 42nd session of the Human Rights Council (Geneva, September 11, 2019). URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/6976-vistup-delegaciji-ukrajini-pid-chasinteraktivnogo-dialogu-z-robochoju-grupoju-z-pitany-nasylnytsykh-znikneny-u-khodi-42-ji-sesiji-radi-oon-z-prav-lyudini-movoju-originalu> (дата звернення: 12.07.2021)

8. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p>. (дата звернення: 12.07.2021).

9. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. N 693-р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KR190693.html. (дата звернення: 12.07.2021).

10. Про схвалення Стратегії розвитку Національної поліції на період до 2023 року: проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/proekt-npa/2019.04.08_Strategiya_NPU_do_2023.pdf (дата звернення: 12.07.2019).

11. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ М-ва внутр. справ від 19 груд. 2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18> (дата звернення: 30.05.2021).

12. Літун О. О. Сучасні проблеми оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти, в Україні (за результатами опитування працівників кримінальної поліції). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 304-308.

13. Про затвердження Інструкції з організації розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних), осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів : наказ М-ва внутр. справ України від 05 січ. 2005 р. № 3 дск.

14. Євсюкова М. В., Орлеан А. М., Санченко А. Є., Богданюк О. І., Бандурка О. І. Українське законодавство та Факультативний протокол до конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (порівняльно-правовий аналіз). Київ, 2010. 196 с.

15. Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 255 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/6368/1/Dis_Mazurok.pdf (дата звернення: 19.05.2021).

ЗМІСТ

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

АГАНІН Б. Ю. БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ: АНАЛІЗ ЕТИМОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ОБ'ЄКТНОЇ СКЛАДОВОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	3
ДАНИЛЕНКО І. В. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПАРКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	9
ІЛЬЧИШИН Н. В. АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВСТАНОВЛЕННЯ.....	15
КАЗЬМІНА-ВОРОНЕЦЬ Я. С. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС В НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ» В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ.....	22
ТОПЧІЙ В. В., БОДУНОВА О. М. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	31

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

ВІТЮК Д. Л. ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ.....	36
---	----

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

АНІСТРАТЕНКО Ю. І., ГРИЦЮК І. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ.....	41
ДВОРНИКОВА І. В. ПОТЕРПІЛИЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 135 КК УКРАЇНИ.....	48
ЛІТУН О. О. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ.....	54

CONTENTS

**ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE;
FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW**

AHANIN B. YU. ROAD SAFETY: ANALYSIS OF ETYMOLOGICAL CONTENT AS AN OBJECTIVE COMPONENT OF ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE.....	3
DANYLENKO I. V. FEATURES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATION OF VEHICLE PARKING RULES.....	9
ILCHYSHYN N. V. ADMINISTRATIVE JURISDICTION AND FEATURES OF ITS ESTABLISHMENT.....	15
KAZMINA-VORONETS YA. S. IMPLEMENTATION OF EU LEGISLATION IN THE NATIONAL LEGAL SYSTEM FOR THE IMPLEMENTATION OF THE “EUROPEAN GREEN COURSE” IN AGRICULTURE.....	21
TOPCHII V. V., BODUNOVA O. M. ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF CYBER SECURITY OF UKRAINE.....	31

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL EXECUTIVE LAW

VITIUK D. L. INSTITUTIONAL MECHANISM FOR THE PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES OF AN INTERNATIONAL NATURE.....	36
---	----

**CRIMINAL PROCEDURE AND FORENSIC SCIENCE;
LEGAL EXPERTISE; OPERATIVE INVESTIGATIVE ACTIVITY**

ANISTRATENKO YU. I., HRYTSIUK I. V. PECULIARITIES OF CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING CERTAIN CATEGORIES OF PERSONS.....	41
DVORNYKOVA I. V. VICTIMS IN CRIMINAL LAW-ENFORCERS, TRANSFERRED TO ART. 135 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE.....	48
LITUN O. O. THE CURRENT STATE OF THE LEGAL REGULATION OF THE OPERATIVE AND SEARCHING PROVISION OF THE SEARCH FOR CHILDREN WHO HAVE DISAPPEARED.....	54

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Випуск 5, 2021

Том 3

Відповідальний за випуск – В.В. Галунько

Науковий редактор – О.Ю. Дрозд

Коректори: Я.І. Вишнякова, Н.В. Пірог

Комп'ютерне верстання – С.Ю. Калабухова

Підписано до друку 09.06.2021. Формат 70x100/16.

Обл.-вид. арк. 6,20. Ум.-друк. арк. 5,03.

Наклад 300 прим. Зам. № 0721/237.

Надруковано: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018

Україна, 65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua